

**ЗООНОЗЫН ӨВЧИН СУДЛАЛЫН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВИЙН ЕРӨНХИЙ ЗАХИРЛЫН
ТУШААЛ**

2021 оны 06 сарын 11 өдөр

Дугаар A/34

Улаанбаатар хот

Заавар батлах тухай

Зоонозын өвчин судлалын үндэсний төвийн “Халдварт өвчнөөс сэргийлэх, хянах” үндэсний хөтөлбөрийн зорилт 6 (№3.6.1.1), Төвийн хөгжил хөтөлбөрийн зорилт 1.1 дэх заалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Зоонозын өвчин судлалын үндэсний төвийн удирдлагын зөвлөлийн 2021 оны 06 сарын 07-ны өдрийн хурлын шийдвэрийг тус тус үндэслэн ТУШААХ НЬ:

1. “Шувууны тандалт судалгааны заавар”-ыг хавсралтаар шинэчлэн баталсугай.

2. Энэ тушаалын хэрэгжилтийг хангаж ажиллахыг Нийгмийн эрүүл мэнд тандалт шуурхай удирдлагын албаны дарга /Д.Отгонбаяр/, Лавлагаа лабораторын албаны дарга /Д. Ганболд/, Аймаг, нийслэлийн Зоонозын өвчин судлалын төвүүдийн дарга нарт тус тус үүрэг болгосугай.

3. Тушаалын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Чанарын албаны дарга /У.Нармандах/, Дэд захирал /Б.Амгаланбаяр/-д үүрэг болгосугай.

4. Заавар батлагдсантай холбогдуулан Төвийн захирлын 2013 оны А/50 тоот тушаалыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

ЕРӨНХИЙ ЗАХИРАЛ

Н.ЦОГБАДРАХ

Байгууллагын нэр: Зоонозын өвчин
судлалын үндэсний төв

Баримт бичгийн нэр: Шувууны тандалт
судалгааны заавар

Баримт бичгийн огноо: 2021.05.19

Баталсан, зөвшөөрсөн актын дугаар:

Төвийн ерөнхий захирлын 2021 оны 06 дугаар сарын
...11...-ны өдрийн А/34... дугаар тушаалын хавсралт

ЕРӨНХИЙ ЗАХИРАЛ

Н.ЦОГБАДРАХ

Хянасан:

НЭМТШУА-ны дарга Д.Отгонбаяр

Боловсруулсан:

Амьтан судлагч:

С.Мөнгөнбагана

Шимэгч судлагч:

Ц.Ганхуяг

Амьтан судлагч:

Д.Батжав

2021 он

АГУУЛГА

НЭГ. ҮНДЭСЛЭЛ	4
ХОЁР. НЭР ТОМЬЁО	4
ГУРАВ. ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ	5
ДӨРӨВ. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ	5
4.1. Зоонозын өвчин судлалын үндэсний төв	5
4.2. Орон нутгийн Зоонозын өвчин судлалын төв	6
ТАВ. АЖИЛЛАХ БҮРЭЛДЭХҮҮН, ШААРДЛАГАТАЙ БАГАЖ ХЭРЭГСЭЛ	6
ЗУРГАА. ТАНДАЛТ СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ	6
6.1. Идэвхигүй тандалт судалгаа	6
6.2. Идэвхитэй тандалт судалгаа	7
6.2.2.1. Усны шувууны тандалт судалгаа	7
6.2.2.2. Махчин шувуудын тандалт судалгаа	8
6.2.2.3. Тэжээвэр шувууны аж ахуйд тандалт хийх	8
ДОЛОО. ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА	9
7.1. Мэдээ цуглуулах, бүртгэх	9
7.2. Өвчний сэжигтэй тохиолдол бүртгэгдсэн үед авах арга хэмжээ	9
7.3. Шувууг таньж тодорхойлох	11
7.4. Тандалт судалгаанд анхаарах зүйл	11
НАЙМ. БАРИХ-ТЭМДЭГЛЭХ-ДАХИН БАРИХ	11
8.2. Махчин шувуудыг барих арга зүй.	12
8.3. Усны шувуудыг барих	13
8.4. Шувууг тэмдэглэх	13
ЕС. ШУВУУНЫ ҮҮРНЭЭС ШИМЭГЧ ТҮҮХ АРГА ЗҮЙ	14
АРАВ. ШУВУУНААС СОРЬЦ АВАХ	14
10.7. Дээж авах аргачлал.	15
10.9. Дээж хадгалах, тээвэрлэх	16
АРВАН НЭГ. ТАЙЛАН БИЧИХ ДАРААЛАЛ, ТАВИГДАХ ШААРДЛАГА	17
АРВАН ХОЁР. АШИГЛАСАН НОМ ЗҮЙ	18

ЗУРГИЙН ТАЙЛБАР

Зураг 1 Сүрэг шувуудыг багцлан тоолох	7
Зураг 2 Шугаман маршрутын арга	8
Зураг 3 Жижиг шувууд барих тор.....	12
Зураг 4 Өгөөш бүхий махчин шувууны урхи.....	13
Зураг 5 Суух суудал, үүрний орчинд байршуулах өгөөшгүй урхи	13
Зураг 6 Шувуунаас дээж авах арга	15
Зураг 7 Шувуунаас цус авах судасны байрлал	16

ХАВСРАЛТ

Хавсралт 1 Шувууны томуу өвчний тохиолдол тархалтын мэдээ.....	19
Хавсралт 2 Шувууны тандалт судалгааны бүртгэл	20
Хавсралт 3 Шувууны тандалтын үеэр иргэд, малчидтай уулзаж ярилцсан тухай тэмдэглэл.....	31
Хавсралт 4 Шувууны тандалтанд хийсэн газар орны экологийн судалгаа.....	32
Хавсралт 5 Тандалтанд хамрагдах нууруудын цэгийн нэр, код, солбицол	33
Хавсралт 6 Тэжээвэр шувуутай айл өрх, албан байгууллагаас авах үнэлгээний хуудас ..	52
Хавсралт 7 Шувуунаас цуглуулсан дээжний бүртгэл.....	53
Хавсралт 8 Яаралтай мэдээлэх хуудас (Олон улсад болон бусад мэргэжлийн байгууллагад)	54

НЭГ. ҮНДЭСЛЭЛ

Шувууны томуу нь инфлюенц вирусаар үүсгэгддэг, амьсгалын замын цочмог халдварт өвчин юм. Томуугийн А вирус нь Миксовирусын овог, Ортомиксовирусын язгуурт хамаардаг бөгөөд гадаргуун хоёр уургийн эсрэгтөрөгчийн хэв шинжээр нь гемаглютинин (H)-ын 18, нейраминидаза (N)-ын 11 өөр дэд хэвшилд ангилж үздэг. Томуугийн А хүрээний (Influenza A virus) вирус нь хүн, хөхтөн амьтан, бүх төрлийн тэжээвэр болон зэрлэг шувуудад амьсгалын замын халдварт өвчин үүсгэдэг. Шувууны томуу өвчин (Avian influenza)-д бүх төрлийн тэжээвэр болон зэрлэг шувууд мэдрэг боловч нүүдлийн зэрлэг усны шувууд тэр дундаа нугасны овгийнхон тухайн вирусын байгалийн тээгч эзэн болдог.

Анх 1997 онд шувууны томуугийн вирусийн өндөр хоруу чанар бүхий H5N1 дэд хэвшил нь БНХАУ-ын Гуан-Донг мужид илэрсэн. 2003 оны сүүлчээр зүүн Азийн орнууд, Европ, Ойрхи Дорнодын орнуудад нүүдлийн шувуудаар дамжин тархаж дэлхийн хүн ам, тэжээвэр шувуудын эрүүл мэндэд ноцтой аюул учруулах болсон. 2020 оны 2 дугаар сараас 2021 оны 2 дугаар сарын хооронд Америк, Ази, Европ тивийн нийт 39 улс орны шувууны аж ахуй болон нүүдлийн шувуудын дунд А хүрээний томуугийн 10 дэд хэвшил бүртгэгдээд байна. Нийт тохиолдлын тал хувь нь өндөр хоруу чанарт H5N8 хэвшинж нугас, галуу, тахиа зэрэг шувууны аж ахуйд бусад тохиолдлууд нь зэрлэг шувуудын дунд бүртгэгдсэн байна. Зэрлэг шувууд буюу цахлай, галуу, нугас, хунгийн төрлийн шувууд өвчилсөн ба цөөн тохиолдолд хэрээ, шонхор, тагтаа зэрэг шувууд өртжээ.

Монгол орны нутагт одоогоор 466 зүйлийн шувуу бүртгэгдсэн ба шувуудийн нүүдлийн 4 гол замаар (Зүүн Ази-Австрали, Төв Ази-Энэтхэг, Баруун Ази-Африк, Газар дундын тэнгис-Хар тэнгис) 391 зүйлийн шувууд ирж өндөглөх, зусах болон дамжин нүүдэллэдэг байна.

2003 оноос хойш Монгол оронд нүүдлийн шувуудаас шувууны томуугийн сул хоруу вирусээр (H2N2, H3, H3N8, H4N6, H6N2) үүсгэгдсэн 11, өндөр хоруу вирусээр (H5N6, H5N1, H5) үүсгэгдсэн 12 тохиолдол бүртгэгдээд байна.

Сүүлийн жилүүдэд Монгол оронд шувууны аж ахуй эрхлэгчид нэмэгдэж (нийслэлийн нутаг дэвсгэрт 2020 оны байдлаар 566 мянган тэжээвэр шувууд бүртгэгдсэн), тэжээвэр шувууд нүүдлийн шувуудын амьдрах орчинтой давхцах, халдварт өртөх эрсдэл өндөр болсон.

Зүүн Азийн улс оронд буюу манай орны нүүдлийн усны шувуудын гол өвөлждөг газар нутагт байгаль орчны доройтол, хүн амын хэт өсөлт, цаг уурын дулаарал зэргээс үүдэлтэй шувууны халдварт өвчин шинээр дэгдэх, дахин сэргэх, зөөвөрлөгдөх эрсдэлтэй байна.

Манай оронд томоохон гол, нуурын ойролцоо зусдаг малчдын тоо нэмэгдсэн, дотоодын аялал жуулчлал нэмэгдсэнтэй холбоотой ард иргэд халдварт өртөх эрсдэлийг дагуулж байна.

Иймд зэрлэг шувуудын дундах тандалт судалгааг өргөжүүлэх, ард иргэдийг халдвараас эрт сэрэмжлүүлэх, хариу арга хэмжээг хэрэгжүүлэх тогтолцоог өргөжүүлэх шаардлагатай байна.

ХОЁР. НЭР ТОМЬЁО

- 2.1. **Усны шувууд** - ус намгархаг газарт амьдрахад дасан зохицсон шувууд (Галуутны баг /галуу, нугас, хун, анхидал, алаг шунгаач, шумбуур зэрэг 18 төрлийн 37 зүйл/, Гахуунатан /ахууна, шунгуур зэрэг 3 төрлийн 7 зүйл/, Налтан /1 зүйл/, Өрөвтастан /1 төрлийн 2 зүйл/, хотонтон /хотон, халбаган хошуут, дэглэй, дэглий, бухшувуу зэрэг 11 төрлийн 16 зүйл/, Олдойтон /гогой 1 төрлийн 1 зүйл/, Тогоруутан /түнжүүр,

- тогоруу зэрэг 10 төрлийн 19 зүйл/, хиазатан /хавтгаалж, сүвээцагаан, хиазат, ээтэн зэрэг 9 төрлийн 17 зүйл/, хараалжтан / тутгалжин, цууцал, хараалж, элсэг, хөгчүү, цахлай, хараалай зэрэг 25 төрлийн 67 зүйл)
- 2.2. **Суурин шувууд**- Тахианы баг /Гургуул/, Тагтааны баг / Тагтаа/, Боршувууны баг /Хэрээ, Болжмор, Боршувуу, Буулгат хөмрөг, Хөмрөг зэрэг 81 зүйл шувууд
- 2.3. **Махчин шувууд**-Харцагын баг /Явлаг, Харцага/, Шонхорын баг / Шонхор/ зэрэг 45 зүйл шувууд
- 2.4. **Дайран өнгөрдөг**-Монголд өндөглөдөг эсэх нь хараахан тодорхой бус 23 зүйл, хавар намар нүүдлийнхээ үед дайран өнгөрдөг-72 зүйл, өвлийн улиралд Тундр, Сибирээс орж ирж өвөлждөг-15 зүйл, Монгол оронд зусдаг, гэхдээ өндөглөдөггүй 21 зүйл шувууд
- 2.5. **Нүүдлийн шувууд**- Монгол оронд нүүдэллэн ирж өндөглөөд буцдаг 259 зүйл шувууд /энэхүү ангилалд усны шувууд болон зарим зүйлийн махчин шувууд орно/
- 2.6. **Тэжээвэр шувууд**- Ахуйн орчинд болон үйлдвэрийн орчин нөхцөлд тэжээж буй галуу, нугас, тахиа, бөднө, гургуул, цацагт хяруул зэрэг шувууд
- 2.7. **Идэвхигүй тандалт судалгаа** - Аман болон тоон мэдээ, мэдээллийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийх арга.
- 2.8. **Идэвхитэй тандалт судалгаа** - Шувуудын дунд хийгдэж, мэдээ мэдээлэл цуглуулах, сорьц цуглуулж шинжлэн, дүн шинжилгээ хийх арга хэмжээ.

ГУРАВ. ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ

- 3.1. Тандалт судалгааны зааврын зорилго нь шувуунаас үүдэлтэй хүний өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэх, хариу арга хэмжээг шуурхай авч хэрэгжүүлэхэд чиглэгдэнэ.
- 3.2. Зоонозын өвчин судлалын үндэсний төв болон аймаг, нийслэлийн Зоонозын өвчин судлалын төвүүд дагаж мөрдөнө.

ДӨРӨВ. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

4.1. Зоонозын өвчин судлалын үндэсний төв

- 4.1.1. Шувууны томуугийн өвчлөлийн нөхцөл байдалтай уялдуулан эрсдэлийн үнэлгээг орон нутагтай хамтарч хийх, зөвлөмж боловсруулах;
- 4.1.2. Тандалт судалгааг бүхий л чиглэлд зохион байгуулж, эрсдэл өндөр газар нутгийг тодорхойлох
- 4.1.3. Шувуудын дунд тандах судалгааг тогтмол хийж эрсдэлд өртөх магадлал бүхий газар нутагт байнгын хяналтын үйл ажиллагааг сайжруулах
- 4.1.4. Зүй бус хорогдлын шалтгааныг тодруулах
- 4.1.5. Орон нутгийн иргэдээс асуумж судалгаа авах, хүн амын дунд тархвар судалгаан хийж, эрсдэлт хүчин зүйлийг тогтоон зөвлөмж зөвлөгөө хүргүүлэх
- 4.1.6. Шаардлагатай ус намгархаг газрын бүрэлдэхүүн хэсгийн төлөв байдалд үнэлгээ өгч, шаардлагатай тохиолдолд дээж авах,
- 4.1.7. Идэвхитэй тандалтын үед сангас түүх, амьд шувуудаас арчдас авах, өвчний сэжигтэй, үхсэн шувуудаас эд эрхтэний сорьц материал цуглуулж шинжилгээнд хамруулах,
- 4.1.8. Тандалтын бүх шатанд шинжилсэн сорьц материалын үр дүнг (эерэг, сөрөг) орон нутаг, болон холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудад эргэн мэдээлнэ.
- 4.1.9. Эпизоотологийн холбогдлыг судлан дүгнэлт хийх
- 4.1.10. Аймаг, нийслэлийн Зоонозын өвчин судлалын төвүүдэд сургалт зохион байгуулах, ;

- 4.1.11. Голомтод бүс нутагт ажиллах үед нийт ажилчдын халдвар хамгаалалын дэглэмийг мөрдүүлэх, мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх;
- 4.1.12. Тандалтын бүх хэлбэрт хүн амд зориулсан мэдээлэл, сурталчилгааг өргөжүүлэх, тогтмолжуулах;
- 4.1.13. Шувууны тандалт судалгааны календарчилсан төлөвлөгөөг хянах, санал, зөвлөгөө оруулах, ерөнхий захиралаар батлахуулах.
- 4.1.14. Үндэсний түвшинд шувууны тандалт судалгааны зааврыг хэрэгжүүлэхэд мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах, хяналт тавих;
- 4.1.15. Тандалт судалгааны үр дүнг тайлагнах, илтгэл өгүүлэл бичиж нийтлүүлэх;
- 4.1.16. Тандалтын дүн мэдээгээр мэдээллийн сан үүсгэх

4.2. Аймаг, нийслэлийн Зоонозын өвчин судлалын төв

- 4.2.1. Шувуу олноор цуглардаг гол, нууруудын орчимд болон тогтоосон цэгт газарт усны шувуудын дунд зүйлийн бүрдэл, тоо толгойг гаргаж, тандалт хийх;
- 4.2.2. Тухайн орон нутагт шувуу зүй бусаар хорогдсон, сэжигтэй шувууд илэрсэн үед салбар шалтгааныг тодруулах, дээж авах, илгээх, мэдээлэх;
- 4.2.3. Тандалт судалгааг төлөвлөсөн хугацаанд гүйцэтгэх;
- 4.2.4. Гол нуурын эргээр амьдардаг орон нутгийн иргэдээс мэдээлэл цуглуулж улиралд 1 удаа тухайн иргэдээс утсаар мэдээлэл авах, сэжигтэй тохиодол илэрсэн тухай бүр иргэд утсаар мэдээлэл өгөх харилцаа холбоог бүрдүүлэх, тандалтыг тогтмолжуулан, шуурхай мэдээг ЗӨСҮТ-ийн ШУН-д ирүүлэх;
- 4.2.5. Хүн амд зориулсан мэдээлэл, сурталчилгааг хийх;
- 4.2.6. Тандалт судалгааны үр дүнг тайлагнах, илтгэл өгүүлэл бичиж нийтлүүлэх;
- 4.2.7. Тандалтын явцад ус намгархаг газрын бүрэлдэхүүн хэсгийн (хөрс, ус, цаг уур) төлөв байдалд үнэлгээ өгөх, шаардлагатай тохиолдолд (шувууны зүй бус хорогдол бүртгэгдсэн) дээж материал авч шинжилгээ хийлгүүлэхээр илгээх

ТАВ. АЖИЛЛАХ БҮРЭЛДЭХҮҮН, ШААРДЛАГАТАЙ БАГАЖ ХЭРЭГСЭЛ

- 5.1. Тандалтын багт тархвар судлагч, амьтан судлагч 2-3, жолооч нар ажиллана.
- 5.2. Биоаюулгүй ажиллагааны шаардлага хангасан хамгаалах хувцас, хэрэгсэл, дуран /хүн бүр 10х50/, телескоп /80мм/, зургийн аппарат /1ш/, шувуудыг таних ном, гарын авлага /1ш/, шувууны тор /1ш/, сачок /1ш/, координат тодорхойлогч (GPS), шувуу тоологч эсвэл шувуу тоологч апплейкешен (counter UX) зэрэг байна. Сэжигтэй, үхсэн шувууд таарсан тохиолдолд сорьц цуглуулах вирус тээвэрлэх орчин бүхий цодонг хүрэлцэх тоогоор авна. Цуглуулсан сорьцийг хадгалах, тээвэрлэх шингэн азот (2 оос дээш өдөрт тээвэрлэх тохиолдолд) эсвэл машины хөлдөөгч зэрэг бэлтгэл хангасан байна. Задалгаа хийх болон бусад лабораторын багаж хэрэгсэлтэй байна.

ЗУРГАА. ТАНДАЛТ СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

Тандалт судалгааг дараах хэлбэрээр зохион байгуулна. Үүнд:

- Идэвхигүй тандалт судалгаа ;
- Идэвхитэй тандалт судалгаа;

6.1. Идэвхигүй тандалт судалгаа

- 6.1.1. Албан болон албан бус мэдээллийг шүүх, иргэдээс ирсэн мэдээллийг баталгаажуулах, ташаа мэдээллийг залруулах, удирдлагыг мэдээллээр хангах;

- 6.1.2. Хөрш зэргэлдээ орон болон Монгол орны шувууны зүй бус хорогдол, өвчлөлийн төлөв байдал, шилжилт хөдөлгөөн зэрэг мэдээллийг нэгтгэх, мэдээллийн сан үүсгэх (хавсралт 1);
- 6.1.3. Нийслэл болон орон нутгийн ЗӨСТ нь орон нутгийн шувуудын тооллого, бүртгэл хийж, шувуудын зүй бус хорогдол гэх мэт үйл явдлын мэдээг ЗӨСҮТ-ийн ШУН-д тогтмол мэдээлэх, мэдээллийн сан үүсгэх;
- 6.1.4. Тандалтын явцад орон нутгийн иргэдээс мэдээлэл авах ба тодорхой хугацааны дараа утсаар мэдээлэл замаар 2 дугаар тандалтыг хийнэ.

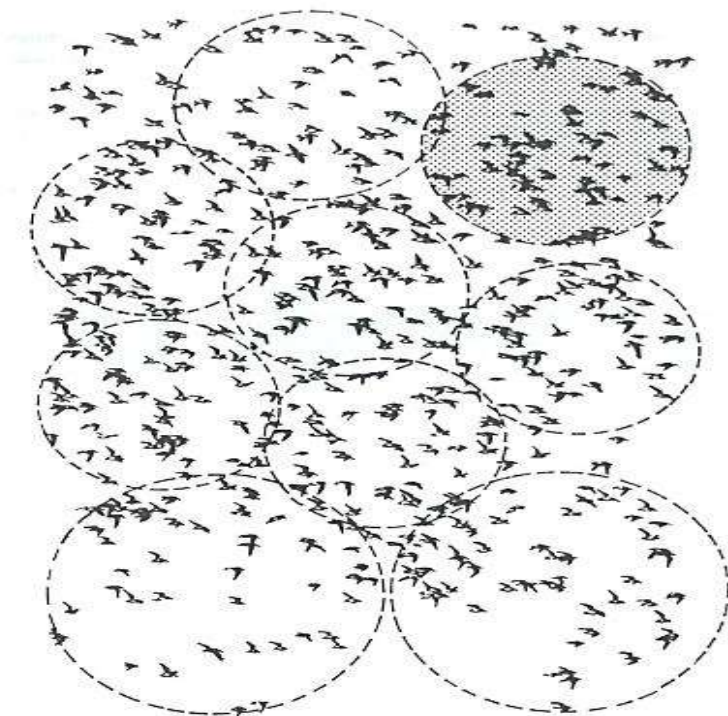
6.2. Идэвхитэй тандалт судалгаа

- 6.2.1. Шувуудыг тоолж бүртгэх, үхсэн болон өвчний сэжигтэй шувуудыг эрт илрүүлэх, сорьц цуглуулах (амьд, үхсэн, өвчний сэжигтэй шувууд, сангас, өд), сорьцийг түргэвчилсэн тест болон лабораторийн шинжилгээнд хамруулах/;
- 6.2.2. Усны шувууд, тэжээвэр болон суурин шувууд, махчин шувууд гэсэн 3 үндсэн чиглэлд тандалт судалгааг гүйцэтгэх;

6.2.2.1. Усны шувууны тандалт судалгаа

Цэгэн тооллогын арга. Энэ аргыг усны шувуудыг тоолоход хэрэглэх нь тохиромжтой бөгөөд тухайн нуурыг бүрэн харах боломжит цэгээс тандалт хийнэ. Томоохон нууранд 200 метр зайд 1 цэг байхаар хуваан тооллого хийнэ. Нэг бүрчлэн тоолж эхлэхээс өмнө нуурыг нэг захаас нөгөө зах хүртэл гүйлгэн харж тухайн нууранд олон тоогоор байгаа нэг зүйлийг эхэлж тоолно.

1-2 зүйлийг зэрэг тоолж болох ба тоологч эсвэл шувуу тоологч аппликейшн /Tally counter/ ашиглан 1,10,100-аар багцлан тоолно (зураг 1). Нэг нууранд нэгээс дээш баг ажиллах буй үед тооллогыг нэгэн зэрэг эхлэн, үргэсэн нисэж ирсэн шувуудыг тооллогод оруулах эсэхийг тооллогын сүүлд багаар ярилцаж шийднэ. Тухайн нууранд олон тоогоор байгаа шувууны зүйлийг эхлэж тоолно.

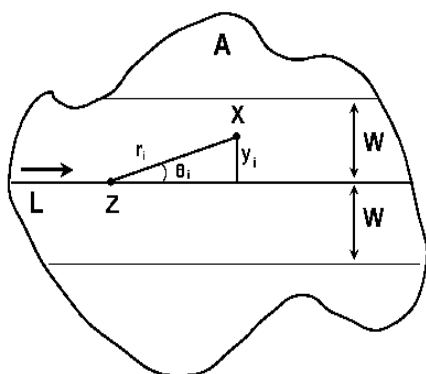

Зураг 1 Сүрэг шувуудыг багцлан тоолох

6.2.2.2. Махчин шувуудын тандалт судалгаа

Замналын арга. Тухайн газар нутгийн махчин болон суурин шувууг тодорхой цэгт ажиглах, зурвас газарт замналаар, явган эсвэл машин техникээр явганаар, хоёр тал (2 ажиглагч нэг нэг талыг хариуцан авч, 0-200 м хүртэлх зайд буй шувууг тодорхойлох) - д ажиглагдсан шувууг тоолж, замналын нийт туулсан зайг ажиглалт хийсэн хоёр талын 200 м, нийт 400 м талбайг тооцон тоологдсон шувуудын зүйл тус бүр дээр харьцангуй нягтшлиг тооцоолно.

Шугаман маршрутын арга: Зүйлийн элбэгшил, нягтшлиг тооцоолох арга юм. /Зураг 2/.

1. Өгөгдлийн цуглуулга

L = маршрутын шугам

Z = ажиглагчийн байршил

X = ажиглаж буй объектийн байршил

W = харагдацийн хязгаар (1/2)

r_i = объект хүртэлх зай

θ_i (theta) = объектын харагдаж буй өнцөг

y_i = перпендикуляр зай (тэмдэглэл $y_i = r_i \sin \theta_i$)

Зураг 2 Шугаман маршрутын арга

1. Онолын үндэс:

- Тухайн талбайн бүх бодгалийг илрүүлэх шаардлагагүй.
- Объект багатай талбайн ирэх магадлал нь маршрутын уртын зайнаас хамаарна.
- Шугамын зай ихсэхэд, объектын хэмжээ багасдаг.

2. Нягтшлиг үнэлэх

Томъёоны гаргалгаа $g(x)$ -г ашиглан нягтшлиг ($D^{\wedge}$) үнэлэхдээ:

n = ажиглагдсан бодгалийн тоо

L = маршрутын нийт урт

w = харагдацын өргөн

$$\hat{D} = \frac{n}{2Lw}$$

Үүнээс хэрвээ w - г a - аар орлуулбал:

$$\hat{D} = \frac{n}{2La} \quad \text{Үүнд: } a = \text{үр ашигтай харгадацын өргөн}$$

6.2.2.3. Тэжээвэр шувууны аж ахуйд тандалт хийх

Өрхийн болон томоохон шувууны аж ахуйд урьдчилан бэлтгэсэн үнэлгээний хуудас (хавсралт 6) - ын дагуу авч дүгнэн, зөвлөмж өгнө. Тэжээвэр шувууд олноор эндсэн тохиолдолд хоол усны эх үүсвэр, орчны нөхцөл, тухайн орчинд хийгдсэн өөрчлөлт, өвчний эмнэлзүйн шинж тэмдэг зэргийг тэмдэглэнэ.

ДОЛОО. ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

7.1. Мэдээ цуглуулах, бүртгэх

- 7.1.1. Тооллогын мэдээг анхан шатны бүртгэлд шувууны нэрсийн дагуу хайх замаар бүрэн гүйцэт оруулна (хавсралт 2).
- 7.1.2. Тандалтын үед нутгийн ард иргэдээс мэдээлэл цуглуулах, шувууны гаралтай өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх зөвлөмж, зөвлөгөө өгөх зэрэг тархвар судлалын ажлыг хамт гүйцэтгэнэ. (хавсралт 3).
- 7.1.3. Шувууны тандалт судалгаа, сорьц материал авсан бүх газарт экологийн ерөнхий судалгаа хийж гүйцэтгэнэ (хавсралт 4).
- 7.1.4. Шувууны томуугийн голомтын төлөв байдлыг тогтоох зорилгоор орон нутгийн шувууд цуглардаг томоохон гол, нуурт тодорхой цэгт газарт байнгын тогтмол цаг хугацааны давтамжтайгаар ажиглалт хийнэ (хавсралт 5).
- 7.1.5. Энэхүү цэгт газруудаас жил бүр өөрийн хүн хүчний хүчин чадал, санхүүд тохируулан сонгож, тандалт хийнэ.
- 7.1.6. Зайлшгүй тандалт хийх цэгүүдээс сонгож тандалт хийхдээ хүн амын суурьшлын бүсэд ойр, шувууд олноор цугладаг цэгүүдийг эхлэж сонгоно.
- 7.1.7. Шаардлагатай төлөвлөсөн цэгүүдийн байршилыг шинэчлэх боломжтой ба өөрчлөлт хийсэн тохиолдолд зааварт тусгана.
- 7.1.8. Шаардлагатай төлөвлөсөн тандалтын бүх цэгүүдээс ЗӨСҮТ нь шувууны тандалт болон бусад чиглэлийн /тахал, хачиг гм/ тандалтын явцад /зам дагуу байх/ тандалт хийнэ.

7.2. Өвчний сэжигтэй тохиолдол бүртгэгдсэн үед авах арга хэмжээ

- 7.2.1. Эерэг гарсан тохиолдолд хариу арга хэмжээг авч, дахин сорьц авч баталгаажуулах ПГУ шинжилгээ /ЗӨСҮТ, УМЭАЦТ лаборатори/ хийлгэхээр хүргүүлнэ. Холбогдох бусад байгууллагад мэдээлнэ (Хавсралт 8).
- 7.2.2. Халдвар хамгааллын дэглэмийг мөрдөж ажиллана.
- 7.2.3. Шувууд олноор үхсэн, өвчилсөн газар нутгийн байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгийн өөрчлөлт (жнь: нуурын усны түвшин буурах, чанарт өөрчлөлт орсон бол шувууны ботулизм өвчин дэгдэх нөхцөл болох), дэд бүтэц зэрэг орчин нөхцөлийг тодорхойлон, зураг авч илтгэх хуудсанд хавсаргана.
- 7.2.4. Шувууны байранд халдвар бүртгэгдсэн тохиолдолд төмөр тор, тоног төхөөрөмж, байрны бетон шал болон шалны хөндлөвч, хог зайлуулах суваг, шувууны суултуур, тэжээлийн сав, услуур зэрэгт халдваргүйжүүлэлтийг холбогдох зааврын дагуу хийнэ.
- 7.2.5. Монгол оронд шувуудын дунд тохиолдох бүхий л өвчлөлийг шинжлэхийг зорих ба илрэх шинж тэмдэгээр урьдчилан тодорхойлж, сорьц материал авч, устгалын арга хэмжээ авна (Хавсралт 9).
- 7.2.6. Тандалтын явцад шувууд олноор үхсэн, өвчилсөн тохиолдол бүртгэгдвэл, илрэх шинж тэмдэг, гэмтэл, эд эрхтний өвчлөлийн байдлыг харгалзан үзэж эд эрхтэнээс боломжтой бол цуснаас сорьц материал авч шинжилгээнд илгээнэ. (Хавсралт 9).
- 7.2.7. Шувуунд задалгаа хийх үед аюулгүй ажиллагааны дэглэмийг дагаж мөрдөнө.
- 7.2.8. Эд эрхтэний дээж материал авахдаа гадаад дотоод үзлэг хийнэ.
- 7.2.9. Гадаад үзлэг: өд, паразит, гуужилт, шарх, нүх сүв байгаа эсэх
- 7.2.10. Дотоод үзлэг: Жавьжны орчмоор дээд эвэр хушууг тайрч хамрын болон дагавар хөндийнүүдийг үзнэ. Доод эрүүг тайрч цээжний урд тал хүртэл арьсыг зүснэ. Амны хөндийгөөс улаан хоолойг тасалж туушид нь цээжний урд тал хүртэл салгана.

Тагнай, залгиур хоолой, дууны төвөнхийг үзнэ. Мөгөөрсөн хоолойг залгиур хоолойноос эхлээд цээжний урд тал хүртэл тууш зүснэ. Мөгөөрсөн хоолойд паразит хорхой, мөөгөнцөрийн толбо, шүүдэс, гадны биет, цусны бүлэн байгаа эсэхийг шалгана. Цээжний урд талаас хойд тал хүртэл арьсыг зүснэ. Дунд чөмөгний тонгонцгийн үеийг салгана. Хэвлийн болон өвчүүний арьсыг хуулна. Арьс нь нягт барьцалдсан, мах нь харласан байвал ус дутсаны шинж байж болно. Цээжний булчинд хэд хэдэн огтлол хийж хувиралт байгаа эсэхийг тогтооно. Эгэмний болон бусад ясыг тэмтэрч хугаралттай эсэхийг шалгана. Өвчүүг хэвлийн булчин, хавирга, эгэм болон бусад яснаас салгана. Биеийн дотор хөндийг нээнгүүт цэвэр багаж хэрэгслээр эдийн шинэхэн дээжийг авна. Ингэхдээ бээлийтэй гараар эрхтэнд хүрэхээс өмнө дээж авна. Дараа нь эрхтнүүдийн байршил, ерөнхий байдлыг үзнэ. Ялангуяа хэвлийн хөндийд шингэн, паразит хорхой, буглаа эсвэл биет байгаа эсэхэд онцгой анхаарал тавина. Хэвлийн агаарын уут, үржлийн эрхтнүүдийг шинжлэх үүднээс ходоод, гэдсийг болгоомжтой гаргаж авна. Нян, түүний дотор *Chlamydomphila* төрлийн нянгийн халдварын үед гэдэсний гадаргуу, хэвлийн хөндийн ханан дээр ширхгэнцэр тогтсон байх нь олонтой. Зүрх, элэг, бусад эрхтний гадаргуу дээр цагаан шохой маягийн зүйл илрэх нь бөөрний үрэвслийн улмаас шээсний хүчил ихсэснээс тогтдог гол төлөв шээгний хүчлийн талст эсвэл ус дутагдсанаас үүсэх бөөрний өвчний үед ялгардаг шээгний хүчил байдаг. Зүрхний болон элэгний өвчин, хорын нөлөө эсвэл хавдрын улмаас хэвлийн хөндийд шингэн хуримтлагдаж болно. Агаарын уутны гадаргуу, мөгөөрсөн хоолойн дотор тал эсвэл уушгинд цагаан шаргал өнгийн хувирал үүсэх нь голдуу мөөгөнцрийн халдвар (аспергиллоз)-тай холбоотой байдаг ч нянгийн халдвар эсвэл хавдраас шалтгаалсан байж болно. Дэгдээхэйн хүй, өндгөн хоолойг шалгаж үзэн халдварын нөлөө байгаа эсэхийг тогтооно. Биеийн эд эрхтэнд үзлэг хийж эрхтэн бүрээс 0,5 см дээж авч 10 %-ийн буфержүүлсэн формалинд хийнэ. Хувиралттай хэсгээс нэг хэсэг дээж авч формалинд хийгээд нөгөө хэсгийг вирус өсгөвөрлөх ариутгасан цодонд хийх эсвэл эмгэг бие бүтцийн шинжилгээний хариу гартал хөлдөөж хадгална. Цусны эргэлтийн болон дархлааны тогтолцоонд үзлэг хийнэ. Зүрхний гол судаснуудыг угаар нь тайрч зүрхийг салгаж авна. Оройгоос нь эхлэн зүрхийг таллан зүсэхэд ховдлын хөндий, гурвалжин ялтсууд нь ил гарна. Шувууг үхэхийнх нь өмнө цус авч чадаагүй бол зүрхний ховдлоос тариураар цус соруулан авч түүнийгээ ийлдэсний хуруу шилэнд хийгээд цус бүлэгнэтэл байлгах, хэрэв хурилдуур байхгүй бол ийлдэс сайн ялгартал хүлээж дараа нь ийлдсийг цэвэр цодонд болгоомжтой юүлнэ. Мөгөөрсөн хоолойн салаалах тус газраар улаан хоолойг тасална. Хавчаараар улаан хоолойн төгсгөл хэсгээр хавчаад элэг, гэдсийг биеийн хөндийн дээд хэсэгтэй холбож байгаа хэвлийн хөндийн хальсыг тасдан улаан хоолойг салган авна. Элэг, гэдсийг хам сүвийн ар талд авч тавина. Гэдсийг хөвсөний дараа ийлдсэн бүрхүүлийн гадаргууг сайтар үзнэ. Нойр булчирхай, дэлүүг үзнэ. Нойр булчирхай нь боровтор өнгөтэй байх ба арван хоёр нугалаа гэдэсний өгсөх, уруудах гогцооны дунд орчим байрлана. Дэлүү нь элэг болон ходоодны гадна бүрхүүлийн хооронд, ходоодны булчинлаг, булчирхайлаг хэсгийн хоорондох нарийсалтын орчим байрлана. Элгийг хэвлийн хөндийн эрхтнүүдээс салгахын өмнө цөсний хүүдий эсвэл сувгийг шахах замаар цөсний суваг нээлттэй эсэхийг шалгана. Элгэнд хэд хэдэн зүсэлт хийж элэгний цуллагийн жигд байдал болон цөсний урсуурын тогтолцоог үзнэ. Задалгаа хийх бүртээ багаж хэрэгслээ спиртэнд дүрэх эсвэл дөлөөр ариутгана.

7.3. Шувууг таньж тодорхойлох

- 7.3.1. Тандалт судалгаанд гарахаас өмнө тухайн бүс нутагт тархсан шувуудын зүйлийг урьдчилан судалсан байна.
- 7.3.2. Шувуудыг тодорхойлохдоо эхлээд овог, төрлөөр нь бүлэглэн ялгах хэрэгтэй. Жишээ нь: нугасыг галуунуудаас, шонхрыг бүргэдээс, чогчигыг цэгцгийнүүдээс ялгаж сурах нь хамгийн түрүүн эзэмшвэл зохих чадвар болно.
- 7.3.3. Дараа нь шувууны хэмжээ, өнгө зүс, зан төрх, зогсож байгаа байдал, нисэлт, амьдрах орчноор нь тодорхойлно.
- 7.3.4. Биеийн болон хошууны хэлбэр урт, хошууны ба толгойн уртын харьцаа, хөлийн тарс, сарвууны өнгө хэлбэр, сүүл далавчны хучуур өдний өнгө зэрэг онцлогыг нарийн ажиглан тогтоосноор шувууг зүйлийн түвшинд тодорхойлох боломжтой болно.

7.4. Тандалт судалгаанд анхаарах зүйл

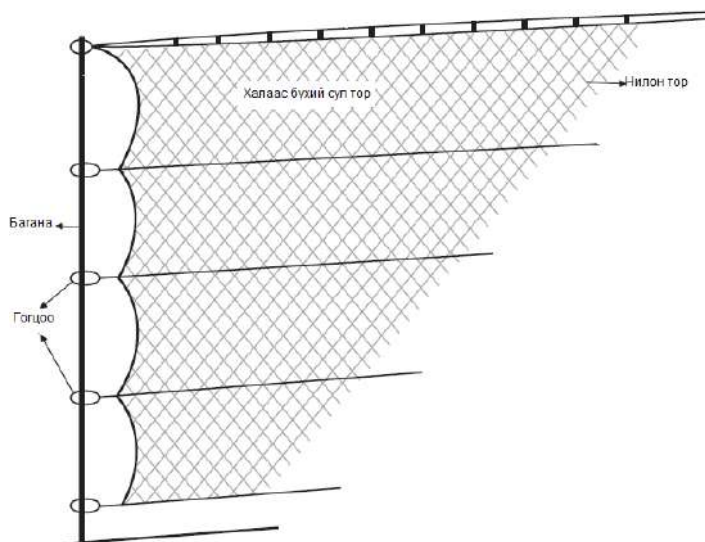
- 7.4.1. Шувуудыг таньж тодорхойлох, зураг авах, дээж материал авах зорилгоор шувуудад хавар буюу үржлийн үед нь хэт ойртохгүй байх;
- 7.4.2. Тандалт судалгааны эхлэх ба үргэлжлэх хугацааг тогтоохдоо улирлын цаг агаарын болон жилийн фенологийн нөхцөл, зэрлэг шувуудын экологийн онцлог зэргээс хамаарч хаврын улиралд 4 дүгээр сарын 15-наас 5 дугаар сарын 1-ний хооронд, намрын улиралд 9 дүгээр сарын 15-наас 10 дугаар сарын 1-ний хооронд сонгох;
- 7.4.3. Эхлэхээс өмнө тухайн газар нутгийн нуур, гол мөрөн орчмын бүс бүслүүр, байгалийн хэв маяг, хөрс ургамалжилтын газрын зургуудыг (1:500000, 1:100000) ашиглан гүйцэтгэх ажлын календарьчилсан төлөвлөгөө, байршил, маршрут зэргийг урьдчилан тодорхойлох ба тухайн нутагт байнга байршдаг шувуудын зүйлийн бүрдлийг урьдчилан тогтоох;
- 7.4.4. Биотоп тус бүрт тооллогын тохиромжтой хувилбарыг сонгон хамрагдах талбайн хэмжээг тухайн цэгт газраас шувууг бүрэн таньж тодорхойлох боломжтойгоор /дуран телескопны таталтын чадлаас хамаарч/ сонгох;
- 7.4.5. Зэрлэг шувуудын тооллогын хугацаанд чанга ярих, хурдан огцом хөдөлгөөн хийх, гүйж харайхыг хориглох ба цаг агаарын тааламжтай нөхцөлд, нар бүрэн мандсаны дараа өглөө эрт хийх;
- 7.4.6. Судалгаанд хамрагдсан нуур болон голын эрэг орчмын олон биотопуудыг хамруулан талбайн хайгуулыг гүйцэтгэж, маршрутаар тооллого явуулан үхсэн болон өвчтэй шувууд байгаа эсэхийг тогтоох;
- 7.4.7. Тандалт судалгааг хийхээс өмнө цаг агаарын урьдчилсан мэдээг авах;
- 7.4.8. Өрхийн болон томоохон шувууны аж ахуйд тандалт хийхдээ тухайн орчноос халдвар авахаас сэргийлэн мөн шувууны аж ахуйд өөрөө халдвар тараахаас сэргийлэн хамгаалах хувцас, хэрэгсэл буюу нэг удаагийн улавч, амны хаалт, бээлий хэрэглэнэ.

НАЙМ. БАРИХ, ТЭМДЭГЛЭХ, ДАХИН БАРИХ

Шувуудад тэмдэглэгээ хийх замаар (хүзүүвч зүүх, бөгжлөх) шилжилт хөдөлгөөнийг тодорхойлох болон барьсан шувуудаас тандалтын сорьц авах ба сонгосон шувуудын төрөл зүйлээс хамаарч барих арга нь өөр өөр байна

8.1. Жижиг шувуудыг (*small passerines, song birds*) барих арга зүй.

8.1.1. Суурин газрын ихэнх бор шувуу хэлбэртнийг барихдаа 16 мм босоо шувууны торыг ашиглаж болно (зураг 3). Торыг байршуулахаас өмнө тохиромжтой газрыг сонгох, мал, амьтан торыг гэмтээх аюул байгаа эсэхийг тогтооно. Торыг гуу жалга дагуу хөндлөн огтлуулж байршуулах ба 4 талаас гадсаар газарт татаж тогтооно.

Зураг 3 Жижиг шувууд барих тор

8.1.2. Тороор шувууг барихад анхаарах зүйлс:

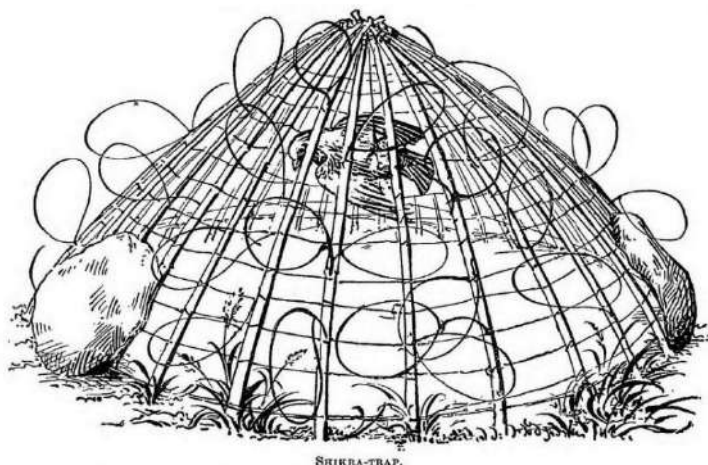
- Торыг ойр ойрхон шалгаж байх ёстой ба 15-20 минутаас илүү хугацаанд орхиж болохгүй. Тогтмол хугацаанд шалгах боломжгүй үед торыг эвхэж, үлдээнэ.
- Торыг бороотой үед ашиглах нь шувууг гэмтээх, амархан үхэлд хүргэх аюултай.
- Салхитай үед торыг ашилахад шувууд торыг харах боломжтой болдог, мөн баригдсан тохиолдолд торны халаас бүхий хэсэгт унахгүй мултрах, гэмтэх аюултай.

8.1.3. Тороос шувууг салгаж авахад анхаарах зүйлс: үүнд

- Юуны өмнө шувуу торны аль талаас орсон байгааг шалгана.
- Шувууны их биеэс барьж хөлийг нэг нэгээр нь торноос салгана
- Аажуухан хумс, хөлийг салгаж дууссаны дараа их биеэр хөлийг хумиж зөв барина.
- Салгаж авахад хэцүү байсан ч сандарч болохгүй, салгаж авсаны дараа уутанд хийнэ.

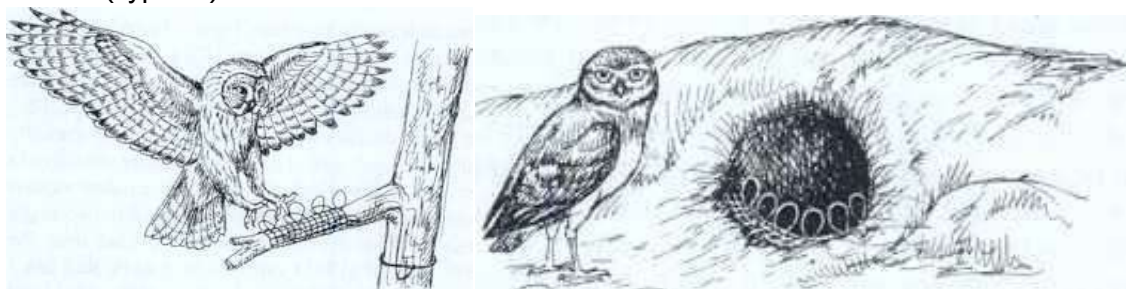
8.2. Махчин шувуудыг барих арга зүй.

8.2.1. Доорхи аргуудаар бүх махчин шувуудыг барих боломжгүй тул шувуудын амьдрах орчин, зан төрхөд тохирсон тор, занга ашиглан барина. Шар шувуу, болон бусад махчин шувуудыг өгөөш ашиглан Bal-chatrri төрлийн тороор барина (зураг 4).

Зураг 4 Өгөөш бүхий махчин шувууны урхи

- 8.2.2. Өгөөш бүхий торны гадуур шувууны хөлөнд тээглэх гогцоо бүхий загасны сатуркан утсуудыг байрлуулна. Энэ төрлийн тор нь махчин шувууд харагдсан даруйд хурдан хугацаанд байршуулах боломжтой байдаг.
- 8.2.3. Махчин шувуудын үүрийг олсон тохиолдолд үүрний дэргэд энэ төрлийн торыг өгөөшгүйгээр суух газар нь байрлуулна. Мөн цахлай, гогой зэрэг бүлээрээ арал бүхий тодорхой нэг талбайд үүрлэдэг шувуудыг энэхүү аргаар өгөөшгүй барьж болно (зураг 5).

Зураг 5 Суух суудал, үүрний орчинд байршуулах өгөөшгүй урхи

- 8.2.4. Хаврын улиралд нүхэнд үүрлэж, хоргоддог шувуудыг холоос ажиглаж нүхнээс гарах хугацааг тооцоолж, нүхэнд орсоны дараа нүхний амсарыг тороор бүтээх байдлаар барина.

8.3. Усны шувуудыг барих

- 8.3.1. Галуутны багийн шувууд үржлийн үеийн дараа буюу 6-р сарын сүүл үеэс 7-р сарын дунд үе хүртэлх хугацаанд гуужиж, нисэх чадваргүй болдог тул энэ үед шувуудын завиар хөөж, эрэг дээр барьсан торон хашаанд оруулах замаар барьдаг.
- 8.3.2. Хун шувууг нуураас хөөж гарган эсвэл нууранд моторт завиар хөөх байдлаар нэг нэгээр нь барьж болно.

8.4. Шувууг тэмдэглэх

- 8.4.1. Барьсан шувуудыг тэмдэглэж байх нь дараах ач холбогдолтой. Үүнд:
- Шувуудын нүүдлийн чиглэлийг мэдэх боломжийг олгоно.
  - Нүүдлийн бус үед хэрэв нэг шувуу хоёр өөр газар баригдвал тухайн шувууны амьрах орчин, нүүдлийн замыг тогтоох боломжтой болно.
  - Тандалтын талбайд тухайн шувууны зан төрх, идэвхижил, хөдөлгөөнийг ажиглаж дүгнэлт хийх боломжтой болно.

- Нүүдлийн шувуудын баригдах магадлал буюу идэвхи голдуу өглөөгүүр 6:30-11:30 цагийн хооронд байдаг тул энэ үед шувууг барих ажлыг хийнэ.
- Зүйл болон зүүх бөгжний хэмжээг сонгохдоо Британийн шувуу судлалын сангийн (British Trust for Ornithology) гаргасан зааврыг дагана (Redfern and Clark 2001).
- Баригдсан шувуудыг ШУА-ийн Биологийн хүрээлэнгийн хаяг бүхий хөнгөн цагаан бөгжөөр бөгжилж тэмдэглэх, мөн олон өнгийн хуванцар бөгж хийж болно.

ЕС. ШУВУУНЫ ҮҮРНЭЭС ШИМЭГЧ ТҮҮХ АРГА ЗҮЙ

- 9.1. Шувууны гадны шимэгчийг өд сөднөөс гадна үүрнээс түүнэ. Шувууны шимэгчид нь ихэвчлэн шувууны үүрэнд болон суудаг газарт үлдэж, шөнийн цагаар эзэн амьтныг шимэгчилдэг. Томруулдаг шилээр үүрийг самналтын аргаар нэг бүрчлэн авч шалгана.
- 9.2. Гадны шимэгчийг түүхдээ хямсаа, сойз, бийр ашиглаж хошууны уг, толгой, хүзүүг, өвчүү зэрэг шимэгч ихээр байх хэсгүүдээс зөөлөн самнаж авна.
- 9.3. Тандалтын явцад шувууны зан төрхийг сайтар ажиглаж, өөрчлөлт байгаа гэж үзвэл (шувууд нь өөрийгөө шимэгчээс хамгаалах аргууд болох хошуу болон хөлөөрөө шимэгчийг цэвэрлэх болно элс, шороогоор биеэ хучиж сэгсрэх, наранд биеэ ээх, шоргоолжоор шимэгчидийг түүж идүүлэх зэрэг зан төрхийг харж болно.) шувууг барьж, самнаж үзэж болно.

АРАВ. ШУВУУНААС СОРЬЦ АВАХ

- 10.1. Үхээд 24 цагаас хэтрээгүй 3 хүртлэх шувууны (олон шувууд үхсэн тохиолдолд) шинэхэн зэмийн дээж, боломжтой бол өвчтэй 3 хүртлэх шувууны дээж авахаас гадна өвчтэй шувуутай ойр шууд хавьталтай байсан ч эрүүл мэт харагдах 3 хүртлэх шувууны дээж тус тус авна.
- 10.2. Шувууны томуу өвчнийг оношлогоо шинжилгээний эцсийн үр дүн дээжийн чанараас ихээхэн хамаарах тул дээжийг оновчтой сонгон авч зөв хадгалах, тээвэрлэх нь маш чухал.
- 10.3. Хөврөлжүүлсэн өндөг, эсийн өсгөвөр халдаахад зориулсан дээж, вирус буюу нуклейн хүчлийг шууд илрүүлэхэд зориулсан дээжийг томуугийн шинж тэмдэг илэрснээс хойших эхний 3 өдөрт багтаан авах хэрэгтэй.
- 10.4. Шувууны томуугийн оношлогоо шинжилгээнд зориулж амьсгалын болон хоол боловсруулах замын аль алинаас дээж авна. Дээж бүрийг нэг дээж нэг саванд гэсэн зарчмыг баримтлана (Хавсралт 7).
- 10.5. **Дээж авахад бэлтгэх, хаяглах.** Томуугийн шинжилгээний дээжийн бүртгэлд дээж авсан газрын нэр, амьтны төрөл, дээжийн нэр, газарзүйн солбилцлийн дугаар, он сар өдрийг бичнэ. Дээжийн нэр буюу дугаарыг дээж хийсэн цодонгын гадна мөн тэмдэглэнэ.

Э= эрүүл, С= сэжигтэй, Ө= өвчилсөн, Ү=үхсэн

- 10.6. Дээжийн дагавар бичигт тухайн газар нутагт ямар төрөл, зүйлийн хэдэн шувуу байгаа, хоногт өвчилсөн болон үхсэн тоо, өвчний шинж тэмдэг хийгээд эмгэг хувиралт, анхны оношийн талаар тодорхой бичнэ.

Амьд шувуунаас:

- Багалзуур орчмын арчдас
- Төвөнх/ мөгөөрсөн хоолойн арчдас
- Төгсгөлийн сүвний арчдас
- Шувууны сангас
- Далавчны хураагуур судаснаас цус авна.

Нядалсан буюу үхсэн шувуунаас:

- Төвөнх /мөгөөрсөн хоолой/
- Уушиг, түүний гуурсны салс
- Тархи, нойр булчирхай, дэлүү
- Бүдүүн гэдэсний агуулагдахуун

Дээж авахад шаардлагатай багаж, хэрэгсэл

- Эргэдэг тагтай 1 - 3 мл - ийн цодон
- Полистер буюу модон иштэй ариун савх
- Эмгэг анатомын задалгааны багаж
- Вируст материал тээвэрлэх орчин
- Цусны хуруу шил, зүү
- 3 мл-ийн тариур
- Хурилдуур

10.7. Дээж авах аргачлал.

Шувуунаас дотор эрхтний дээж авахдаа хайч, хямсаа, мэс заслын хутга зэрэг ариу багажууд болон жижиг цодонг сэрэглэнэ. Амьтдыг задлахын өмнө халдваргүйтгэх уусмалд (5%-ийн хлорамин) - нд 20-30 секунд дүрнэ. Эрхтний дээж авахдаа задлах хэсгийг урьдчилан 5%-ийн иодын уусмал эсвэл 70% -ийн этилийн спиртээр арчиж, ариун багажийг хэрэглэнэ.

- Багалзуур орчмоос арчдас авах: Шувууны амыг ангайлгаад хуурай ариун бойтуураар багалзуурын арын хэсгийн хоёр талыг ээлжлэн арчих буюу хэд хэдэн удаа эргүүлэн арчдас авна. Арчдас бүхий бойтуурыг тээвэрлэх орчинтой цодод хийж үзүүрийг нь хугалж дотор нь үлдээгээд таглана.
- Төвөнх / мөгөөрсөн хоолойноос арчдас авах Доод эрүүний завсар орших төвөнхийн ховилоор ариун бойтуурны хөвөн үзүүрийг шургуулж арчих аргаар авч тээвэрлэх орчинд хийнэ. Үхсэн, нядалсан шувууны мөгөөрсөн хоолой, уушигны гуурснаас мөн адил аргаар арчдас авч болно.

Багалзуураас авах

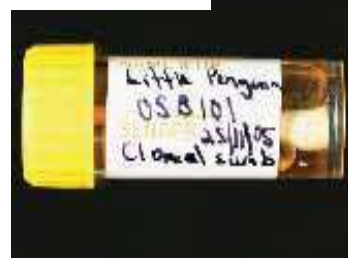
Хойд сүвний арчдас

Бойтуурыг хугалах

Дээжийн хаяг

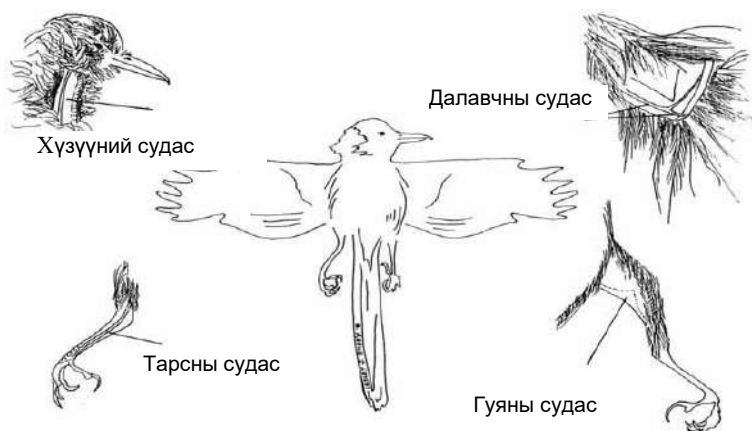

Зураг 6 Шувуунаас дээж авах арга

- Хойт сүвнээс арчдас авах Ариун бойтуурыг хойт сүвэнд гүнзгий шургуулж эргэлдүүлэх болон нааш цааш холхиулах маягаар арчдасыг авна. Энэ тохиолдолд ариун бойтуурны хөвөнд баасны эдийг сайн шингээх нь чухал ба бойтуурын арчдас бүхий үзүүрийг цодонд хийж хугалж үлдээгээд хаяглана. Ариун савхны үзүүрийн хөвөнг багасгах эсвэл жижиг шувуунд зориулж жижиг савх авах
- Сангасны дээж авах Шувууны шинэхэн нойтон сангасыг ариун бойтуураар арчин шингээгээд цодонд хийж хаяглана.
- Эдийн дээж авах Үхсэн буюу нядалсан шувууны тархи, нойр булчирхай, дэлүү, уушиг, элэг, мөгөөрсөн хоолой, түүний гуурсны салс, бүдүүн гэдэсний хэсгээс жижиг хэрчим авч хөлдөөх буюу тээвэрлэх орчинд хийж тээвэрлэнэ. Хөлдөөх боломжгүй бол хоёр хоногийн дотор лабораторид хүргэнэ. Эдийн жижиг дээжийг тээвэрлэх орчинд цийдмэгжүүлнэ /Зураг 9/.
- Томууг оношлох ба тандах шинжилгээнд ийлдэс цуглуулах Сул хоруу чанартай вирусээр халдварласан шувууг оношлох, мөн вирус тээгч шувууг илрүүлэх зорилгоор тандах шинжилгээнд зориулж тэжээвэр шувууны далавчны хураагуур судаснаас 3 мл-ийн тариураар цус авна. Нядалж байгаа болон зэрлэг шувуунаас тандал шинжилгээнд ийлдсийг цуглуулахдаа цусыг авч ийлдсийг ялгах нь сайн. Үүний тулд авсан цусаа 2500 эргэлтээр 15 минут эргүүлж ийлдсийг ялгана. Ийлдсийг -20°C - д хадгална.

Цус авах судаснууд:

- Хүзүүний бүдүүн артерын судас
- Далавчны хураагуур судас
- Тарсны судас
- Гуя орчмын судас /Зураг 7/.

Зураг 7 Шувуунаас цус авах судасны байрлал

10.8. Ийлдэсний дагалдах хаягт он, сар, өдөр, газар нутгийн нэр, амьтны зүйлийн нэр, эрхтний дээжийн нэр, газар зүйн солбилцол, цуглуулсан хүний нэрийг заавал бичнэ.

10.9. Дээж хадгалах, тээвэрлэх.

Судалгааны үед агнасан, олсон шувуу тус бүрийг нягт даавуугаар хийсэн уутанд хийж, амсрыг 2 эргүүлж, нугалан хаягийг хавчуулан сайн боож тээвэрлэхдээ давхар хулдаасан уутанд хийнэ. Шувуунаас авсан арчдас, эд эрхтний дээжийг шинжлэхийн өмнө +4°C-д эсвэл мөсөн хавтантай хөргүүрт хадгалж болдог. Хөдөө хээрийн нөхцөлд ажиллаж байгаа үед тасалгааны хэмд хадгалаж болохуйц вирус тээвэрлэлтийн орчин эсвэл шингэн азоттой дьюар саванд хийж хөлдүүгээр нь хадгална. Хэрэв дээжийг 24 - 48 цагийн дотор лабораторт хүргэхээр бол мөстэй

хавтанцартай саванд хийж тээвэрлээд хөргөгчинд хадгалж болно. Харин дээрхээс илүү хугацаагаар хадгалахаар бол тухайн дээжийг -70°C – ын хөлдөөгч эсвэл шингэн азотод (хийхдээ хасах хэмд тэсвэртэй хуванцар бичил, эргэдэг тагтай хуруу шил ашиглана) хадгална. Вирус нь хөлдөөж, гэсгээх явцад таньцаа амархан алддаг тул тухайн дээжийг зөвхөн нэг л удаа хөлдөөж гэсгээнэ. Глицеринтэй орчин нь дээжийг хүйтэнд удаан хадгалахад тохиромжтойн зэрэгцээ энэ орчинд хадгалсан дээжээр өндөг халдаахад зохимжтой. Харин эдийн өсгөвөр халдаах, иммунохроматограф, иммунофлуоресценцийн шинжилгээ хийхэд зохисгүй. Иймд дээжийг тээвэрлэх орчинтой болон орчингүй 2 цод давхар авах нь тохиромжтой. Харин дээжийг хуурай мөстэй тээвэрлэх бол дээжээ агаар орохооргүй саванд хийж наалдамхай туузаар сайн ороож давхар уутанд хийнэ. Хэрэв дээжинд CO₂ нэвчвэл шувууны томуугийн вирус идэвхээ алдаж лабораторийн шинжилгээний шаардлага хангахгүй болно. 1-4 зэргийн эмгэг төрөгч бичил биетийг бүртгэх, хадгалах, шилжүүлэх, тээвэрлэх журмын хүрээнд аюулгүй байдлыг хангаж тээвэрлэнэ.

АРВАН НЭГ. ТАЙЛАН БИЧИХ ДАРААЛАЛ, ТАВИГДАХ ШААРДЛАГА

- 11.1. Тархвар судлагч, амьтан судлагч нар нь тандалт судалгааны үр дүнг өмнөх жилийн болон 5 жилээр харьцуулан дүгнэлт гаргаж, цаашид анхаарах асуудалыг тодорхойлон анхан шатны бүртгэл маягтыг хавсарган ЗӨСҮТ-д цахимаар болон цаасаар (10,11-р сар) ирүүлнэ.
- 11.2. Дүгнэлт хийхдээ:
  - Нэг цэгт шувуудын зүйлийн тоо цөөн боловч олон тоогоор тоологдох нь цаашид халдварт өвчин шувууд хооронд дамжих эрсдэлийг нэмэгдүүлэх;
  - Олон зүйл шувууд тоологдох нь тухайн уст цэг байгалийн тэнцвэрт байдлаа алдаагүй гэж үзэх;
  - Шаазгай, хэрээ, элээ, тагтаа зэрэг шувууд олноор тоологдох нь тухайн орчинг бохирдсон гэж үзэх;
  - Хэрээ, тас зэрэг шувууд олноор тоологдсон тохиолдолд тухайн орчинд амьтдын зүй бус хорогдол байгаа эсэхийг шалгах;
  - Анхан шатны бүртгэлийг шивэн, боловсруулалт хийж, дүгнэх;
  - Тухайн орон нутгийн нүүдлийн шувуудын ирэх буцах хугацааг тодорхойлох;
- 11.3. Шуурхай мэдээг 14 хоногт багтаан ирүүлэх ба мэдээнд нийт тандалтын маршрут, ажилласан бүрэлдэхүүн, өвчний сэжигтэй, үхсэн шувууд тохиолдсон эсэх, нийт тоологдсон шувуудаас өвчинд өртөмтгий шувуудын тоо, асуумж судалгаа авсан иргэдийн мэдээ зэргийг тусгана.
- 11.4. Тандалтын мэдээг нэгтгэн мэдээллийн сан үүсгэх ба мэдээллийн сан дээр үндэслэн улирал, жилээр нягтшил, тархалтын зураг гаргана.

АРВАН ХОЁР. АШИГЛАСАН НОМ ЗҮЙ

- 10.1. “Зэрлэг шувуунд өндөр хоруу чанартай шувууны томууг тандан судалгаа” гарын авлага
- 10.2. “Хээрийн шинжилгээний арга зүй” ЗӨСҮТөвийн бүтээл 2005 он
- 10.3. “Монгол дахь шувуудад чухал газрын лавлах” (Нямбаяр.Б,Н.Цэвээнмядаг 2009).
- 10.4. ЗӨСҮТ, ОХУ-ын Новосибирск хотын Вируслоги, биотехнологи судлалын үндэсний “Вектор” төвтэй хамтран 2003-2009 онд хийсэн шинжилгээгээний тайлангууд.
- 10.5. “Шувуу судлах хээрийн судалгааны анхан шатны арга зүй” С.Бархүү (БОАЖЯ), Н.Цэвээнмядаг (Биологийн хүрээлэн). 2009 он
- 10.6. “Шувууны томуу өвчний тандалт хийх заавар” УМЭАЦТөв лаборатори
- 10.7. “Шинээр гарч буй болон дахин сэргэж буй зарим халдварт өвчний Монгол дахь экологийн орчлын судалгаа” Гоц 1 төслийн 1,2-р боть
- 10.8. “ОУ-ын ач холбогдол бүхий ус, намгархаг газар, ялангуяа усны шувууд олноороо амьдардаг орчны тухай *Рамсарын конвенц*” 1971 он
- 10.9. *Capture Techniques*, Peter H.Bloom, William S. Clark, Jeff W. Kidd
- 10.10. Avian Influenza, Fowl Plague, Grippe Aviaire
- 10.11. A Field Manual for the Study of Wild Birds, A.B.M Sarowar Alam, Kazi Zenifar Azmiri, Sakib Ahmed, Md. Ziaur Rahman
- 10.12. Байгалийн голомтот халдварт өвчний лабораторийн оношлогооны протокол, 2010 он
- 10.13. Centers for Disease Control and Prevention (CDC)
<https://www.cdc.gov/flu/about/index.html>
- 10.14. Зоонозийн халдварт өвчний үед ажиллах халдвар хамгаалал, биоаюулгүй ажиллагааны дэглэмийн заавар, Эрүүл мэндийн сайдын 2017 оны 04-р сарын 21 ны өдрийн А/161/ дүгээр тушаалын 1 дүгээр хавсралт

Хавсралт 1 Шувууны томуу өвчний тохиолдол тархалтын мэдээ

Төлөв байдлын мэдээ гаргасан ажилтан:		
Огноо:		
Хамрах хүрээ:		
№	Дэд хэвшинж	Төлөв байдал
1	Шувууны томуугийн А хүрээний вирусн шувууны өвчлөлийн хураангуй мэдээлэл:	
2	Шувууны томуугийн А хүрээний (H5N1) вирусн хүний өвчлөлийн болон бусад амьтдын өвчлөлийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл:	
3	Шувууны томуугийн А хүрээний (H5N6) вирусн хүний өвчлөлийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл:	
4	Шувууны томуугийн А хүрээний (H7N9) вирусн хүний өвчлөлийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл:	
5	Шувууны томуугийн А хүрээний (H9N2) вирусн хүний өвчлөлийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл:	
6	Шувууны томуугийн А хүрээний (H7N4) вирусн хүний өвчлөлийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл:	
7	Шувууны томуугийн А хүрээний (H5N8) вирусн хүний болон бусад амьтдын өвчлөлийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл:	
8	Шувууны томуугийн А хүрээний вирусээр өвчилсөн хүний болон бусад амьтдын мэдээлэл: (Хүснэгтээр, зургаар)	
9	Монгол оронд бүртгэгдсэн шувууны томуугийн сэжигтэй тохиолдлын мэдээлэл:	

Хавсралт 2 Шувууны тандалт судалгааны бүртгэл

Аймаг:	....	Салхины хурд:	1 балл - салхигүй
Сум:	....		2 балл - сэвэлзүүр зөөлөн
Газрын /цэгийн/ нэр:	....		3 балл - дунд зэрэг хүчтэй, , дээлийн хормой дэрвэнэ
Газарзүйн солбилцол:	....		4 балл - хүчтэй, модны мөчир найгана
Амьдрах орчин:	....		5 балл - ширүүн салхи, модны мөчир савлана
Тооллогын цэгийн харагдац (м)	....	Үүлшилт:	1 балл - 0-5%, цэлмэг
Тоологч:	....		2 балл - 6-15%
Тооллого хийсэн огноо:	....		3 балл - 16-30%
Тооллого эхэлсэн цаг, минут:	....		4 балл - 31-60%
Тооллого дууссан цаг, минут:	....		5 балл - 61-80%
Тооллого хийсэн арга:	....		6 балл - 81-100%
Тооллогын цэгийн харагдац (м)	....	Агаарын температур	....
Нислэгийн чиглэл /нэг нууранд 2 оос дээш баг тооллого хийх үед/		.....	

Шувуудын Монгол нэрс	Шинжлэх ухааны нэр	Тоо толгой, нийт			Нас	
		Амьд	Үхсэн	Өвчтэй	Залуу	Бие гүйцсэн
Модны анхир	<i>Dendrocygna javanica</i>					
Хээрийн галуу	<i>Anser indicus</i>					
Бор галуу	<i>Anser anser</i>					
Хошуу галуу	<i>Anser cygnoides</i>					
Буурал галуу	<i>Anser fabalis</i>					
Манхин галуу	<i>Anser albifrons</i>					
Одой галуу	<i>Anser erythropus</i>					
Хуруут хун	<i>Cygnus olor</i>					
Гунгар хун	<i>Cygnus columbianus</i>					
Гангар хун	<i>Cygnus cygnus</i>					
Анхидал ангир	<i>Tadorna tadorna</i>					
Хондон ангир	<i>Tadorna ferruginea</i>					
Мандир уранхажин	<i>Aix galericulata</i>					
Байгалийн нугас	<i>Sibirionetta formosa</i>					
Цагаан хөмсөгт нугас	<i>Spatula querquedula</i>					

Халбага нугас	<i>Spatula clypeata</i>					
Бор нугас	<i>Mareca strepera</i>					
Гэээгт нугас	<i>Mareca falcata</i>					
Зээрд нугас	<i>Mareca penelope</i>					
Зэрлэгшир нугас	<i>Anas zonorhyncha</i>					
Зэрлэг нугас	<i>Anas platyrhynchos</i>					
Шовтгор сүүлт нугас	<i>Anas acuta</i>					
Ногоохон нугас	<i>Anas crecca</i>					
Улаан хошуут биваан	<i>Netta rufina</i>					
Улаан хүзүүт шумбуур	<i>Aythya ferina</i>					
Ухаа шумбуур	<i>Aythya baeri</i>					
Ундар нүдэн шумбуур	<i>Aythya nyroca</i>					
Гэээгт шумбуур	<i>Aythya fuligula</i>					
Тэнгисийн шумбуур	<i>Aythya marila</i>					
Хотгуужин чөрх	<i>Histrionicus histrionicus</i>					
Тольт монхдой	<i>Melanitta deglandi</i>					
Мөнгөлөг шунгаахай	<i>Clangula hyemalis</i>					
Алаг шунгаах	<i>Bucephala clangula</i>					
Цахиур бохио	<i>Mergellus albellus</i>					
Хумхин бохио	<i>Mergus merganser</i>					
Сэвгэр бохио	<i>Mergus serrator</i>					
Ямаан сүүлт нугас	<i>Oxyura leucocephala</i>					
Шивэр хөтүү	<i>Tetrastes bonasia</i>					
Эгэл сойр	<i>Tetrao urogallus</i>					
Нургийн сойр	<i>Tetrao urogalloides</i>					
Хар хур	<i>Lyrurus tetrix</i>					
Цэвдгийн ахууна	<i>Lagopus muta</i>					
Цагаан ахууна	<i>Lagopus lagopus</i>					
Алтайн хойлог	<i>Tetraogallus altaicus</i>					
Хахилаг	<i>Alectoris chukar</i>					
Дагуур ятуу	<i>Perdix dauurica</i>					
Эгэл бөднө	<i>Coturnix coturnix</i>					
Наран бөднө	<i>Coturnix japonica</i>					
Зэрлэг гургуул	<i>Phasianus colchicus</i>					
Улаан гүеэт гахууна	<i>Gavia stellata</i>					
Хилэн гүеэт гахууна	<i>Gavia arctica</i>					
Хурган шунгуур	<i>Tachybaptus ruficollis</i>					
Буурал шунгуур	<i>Podiceps grisegena</i>					
Отгот шунгуур	<i>Podiceps cristatus</i>					
Ухаа шунгуур	<i>Podiceps auritus</i>					
Халтар шунгуур	<i>Podiceps nigricollis</i>					
Ягаан нал	<i>Phoenicopterus roseus</i>					
Хар өрөвтас	<i>Ciconia nigra</i>					
Дорнын өрөвтас	<i>Ciconia boyciana</i>					
Хүрэн түрүүт билүүс	<i>Threskiornis melanocephalus</i>					
Халбаган хошуут	<i>Platalea leucorodia</i>					
Усны бухшувуу	<i>Botaurus stellaris</i>					
Бичил бухшувуу	<i>Ixobrychus minutus</i>					
Бөртөт бухшувуу	<i>Ixobrychus eurhythmus</i>					
Ногоовор зашин	<i>Nycticorax nycticorax</i>					
Ногоон дэглэй	<i>Butorides striata</i>					
Цагаан саглаг дэглэй	<i>Ardeola bacchus</i>					
Хотны дэглэй	<i>Bubulcus coromandus</i>					
Хөх дэглий	<i>Ardea cinerea</i>					

Зээрд дэглий	<i>Ardea purpurea</i>					
Цасч дэглий	<i>Ardea alba</i>					
Бэсрэг дэглий	<i>Ardea intermedia</i>					
Хурган дэглий	<i>Egretta garzetta</i>					
Борцгор хотон	<i>Pelecanus crispus</i>					
Тураг гогой	<i>Phalacrocorax carbo</i>					
Загасч явлаг	<i>Pandion haliaetus</i>					
Ооч ёл	<i>Gypaetus barbatus</i>					
Дэлт ёл	<i>Neophron percnopterus</i>					
Балч гоорбис	<i>Pernis apivorus</i>					
Согсоот гоорбис	<i>Pernis ptilorhynchus</i>					
Хималайн хажир	<i>Gyps himalayensis</i>					
Ухаа хажир	<i>Gyps fulvus</i>					
Нөмрөг тас	<i>Aegypius monachus</i>					
Могойч загалай	<i>Circaetus gallicus</i>					
Уулын согсоот бүргэд	<i>Nisaetus nipalensis</i>					
Бор бүргэд	<i>Clanga clanga</i>					
Бахим бүргэд	<i>Hieraaetus pennatus</i>					
Тарважи бүргэд	<i>Aquila nipalensis</i>					
Хан бүргэд	<i>Aquila heliaca</i>					
Цармын бүргэд	<i>Aquila chrysaetos</i>					
Харсун бүргэд	<i>Aquila fasciata</i>					
Үүрсээ харцага	<i>Accipiter badius</i>					
Шунгаач харцага	<i>Accipiter gularis</i>					
Морин харцага	<i>Accipiter nisus</i>					
Үлэг харцага	<i>Accipiter gentilis</i>					
Намгийн хулд	<i>Circus aeruginosus</i>					
Дорнын хулд	<i>Circus spilonotus</i>					
Саарал хулд	<i>Circus cyaneus</i>					
Хээрийн хулд	<i>Circus macrourus</i>					
Алаг хулд	<i>Circus melanoleucos</i>					
Нугын хулд	<i>Circus pygargus</i>					
Сохор элээ	<i>Milvus migrans</i>					
Усны нөмрөг бүргэд	<i>Haliaeetus leucoryphus</i>					
Цагаан сүүлт нөмрөг бүргэд	<i>Haliaeetus albicilla</i>					
Саржуу харцгай	<i>Butastur indicus</i>					
Тарлан сар	<i>Buteo lagopus</i>					
Шилийн сар	<i>Buteo hemilasius</i>					
Дорнын сар	<i>Buteo japonicus</i>					
Талын сар	<i>Buteo rufinus</i>					
Ойн сар	<i>Buteo buteo</i>					
Зээрд шонхор	<i>Falco naumanni</i>					
Начин шонхор	<i>Falco tinnunculus</i>					
Турамтай шонхор	<i>Falco vespertinus</i>					
Амарын шонхор	<i>Falco amurensis</i>					
Хайргууна шонхор	<i>Falco columbarius</i>					
Шууман шонхор	<i>Falco subbuteo</i>					
Идлэг шонхор	<i>Falco cherrug</i>					
Цагаан шонхор	<i>Falco rusticolus</i>					
Эгэл шонхор	<i>Falco peregrinus</i>					
Шилийн шонхор	<i>Falco peleginoides</i>					
Хонин тоодог	<i>Otis tarda</i>					
Жороо тоодог	<i>Chlamydotis macqueenii</i>					
Бичилхэн түнжүүр	<i>Coturnicops exquisitus</i>					

Усны түнжүүр	<i>Rallus aquaticus</i>					
Дорнын түнжүүр	<i>Rallus indicus</i>					
Тариан түнжүүр	<i>Crex crex</i>					
Цагаан омруут түнжүүр	<i>Amaurornis phoenicurus</i>					
Хурган түнжүүр	<i>Porzana parva</i>					
Оодон түнжүүр	<i>Porzana pusilla</i>					
Тоодон түнжүүр	<i>Porzana porzana</i>					
Зосон өөхийт түнжүүр	<i>Porzana fusca</i>					
Зээрд түнжүүр	<i>Porzana paykullii</i>					
Хажилгат ханчир	<i>Gallinula chloropus</i>					
Халзан түнжүүр	<i>Fulica atra</i>					
Цагаан тогоруу	<i>Leucogeranus leucogeranus</i>					
Цэн тогоруу	<i>Antigone vipio</i>					
Орог тогоруу	<i>Antigone canadensis</i>					
Өвөгт тогоруу	<i>Grus virgo</i>					
Алаг тогоруу	<i>Grus japonensis</i>					
Хархираа тогоруу	<i>Grus grus</i>					
Хар тогоруу	<i>Grus monacha</i>					
Гурван шивнүүрт	<i>Turnix tanki</i>					
Эгэл шарандан	<i>Burhinus oedicnemus</i>					
Эгэл хилэнжигүүр	<i>Himantopus himantopus</i>					
Алаг ээтэн	<i>Recurvirostra avosetta</i>					
Умардын хавтгаалж	<i>Vanellus vanellus</i>					
Саарал хавтгаалж	<i>Vanellus cinereus</i>					
Хээрийн хавтгаалж	<i>Vanellus gregarius</i>					
Азийн сүвээцагаан	<i>Pluvialis fulva</i>					
Буурал сүвээцагаан	<i>Pluvialis squatarola</i>					
Хүзүүвчит хиазат	<i>Charadrius hiaticula</i>					
Нарийн хиазат	<i>Charadrius dubius</i>					
Тэнгисийн хиазат	<i>Charadrius alexandrinus</i>					
Монгол хиазат	<i>Charadrius mongolus</i>					
Зэвэн хиазат	<i>Charadrius leschenaultii</i>					
Дорнын хиазат	<i>Charadrius veredus</i>					
Урианхайн хиазат	<i>Eudromias morinellus</i>					
Өнгөт хараалжир	<i>Rostratula benghalensis</i>					
Бэсрэг тутгалжин	<i>Numenius phaeopus</i>					
Бичилхэн тутгалжин	<i>Numenius minutus</i>					
Мадагаскар тутгалжин	<i>Numenius madagascariensis</i>					
Морин тутгалжин	<i>Numenius arquata</i>					
Хурган цууцал	<i>Limosa lapponica</i>					
Морин цууцал	<i>Limosa limosa</i>					
Алаг хайргач	<i>Arenaria interpres</i>					
Бор элсэг	<i>Calidris tenuirostris</i>					
Шармаг элсэг	<i>Calidris canutus</i>					
Ноцоо элсэг	<i>Calidris pugnax</i>					
Сянби элсэг	<i>Calidris falcinellus</i>					
Сүүл элсэг	<i>Calidris acuminata</i>					
Хадуур элсэг	<i>Calidris ferruginea</i>					
Темминкийн элсэг	<i>Calidris temminckii</i>					
Савар элсэг	<i>Calidris subminuta</i>					
Улбар түрүүт элсэг	<i>Calidris ruficollis</i>					
Гурвалж элсэг	<i>Calidris alba</i>					
Хар элсэг	<i>Calidris alpina</i>					
Бэйрдийн элсэг	<i>Calidris bairdii</i>					

Одой элсэг	<i>Calidris minuta</i>					
Ухаа элсэг	<i>Calidris subruficollis</i>					
Орог элсэг	<i>Calidris melanotos</i>					
Азийн цууцал	<i>Limnodromus semipalmatus</i>					
Хараалжин цууцал	<i>Limnodromus scolopaceus</i>					
Буурал хомноот	<i>Scolopax rusticola</i>					
Бичил салаалж	<i>Lymnocyptes minimus</i>					
Өнчин хараалж	<i>Gallinago solitaria</i>					
Замбын хараалж	<i>Gallinago stenura</i>					
Шугуйн хараалж	<i>Gallinago megala</i>					
Шөвгөн хараалж	<i>Gallinago gallinago</i>					
Матигар хөгчүү	<i>Xenus cinereus</i>					
Нарийн сэлээхэй	<i>Phalaropus lobatus</i>					
Улаан сэлээхэй	<i>Phalaropus fulicarius</i>					
Хайргын хөгчүү	<i>Actitis hypoleucos</i>					
Цагаан сүүлт хөгчүү	<i>Tringa ochropus</i>					
Цэлдэн хөгчүү	<i>Tringa incana</i>					
Буурал хөгчүү	<i>Tringa brevipes</i>					
Улаан хөлт хөгчүү	<i>Tringa totanus</i>					
Бүрдний хөгчүү	<i>Tringa stagnatilis</i>					
Шугуйн хөгчүү	<i>Tringa glareola</i>					
Хар хөгчүү	<i>Tringa erythropus</i>					
Үхэр хөгчүү	<i>Tringa nebularia</i>					
Улбар сугат хөгт	<i>Glareola pratincola</i>					
Ухаа сугат хөгт	<i>Glareola maldivarum</i>					
Гурван хуруут цахлай	<i>Rissa tridactyla</i>					
Шөвгөр цахлай	<i>Chroicocephalus genei</i>					
Бор толгойт цахлай	<i>Chroicocephalus brunnicephalus</i>					
Хүрэн толгойт цахлай	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>					
Хурган цахлай	<i>Hydrocoloeus minutus</i>					
Ягаан цахлай	<i>Rhodostethia rosea</i>					
Реликт цахлай	<i>Ichthyætus relictus</i>					
Итэлгэн цахлай	<i>Ichthyætus ichthyætus</i>					
Хар сүүлт цахлай	<i>Larus crassirostris</i>					
Үүлэн цахлай	<i>Larus canus</i>					
Мөсний цахлай	<i>Larus hyperboreus</i>					
Хэуглиний цахлай	<i>Larus fuscus (heuglini)</i>					
Монгол цахлай	<i>Larus mongolicus</i>					
Бахим хараалай	<i>Gelochelidon nilotica</i>					
Морин хараалай	<i>Hydroprogne caspia</i>					
Хурган хараалай	<i>Sternula albifrons</i>					
Эгэл хараалай	<i>Sterna hirundo</i>					
Умардын хараалай	<i>Sterna paradisaea</i>					
Цагаан шанаат хараалай	<i>Chlidonias hybrida</i>					
Буурал хараалай	<i>Chlidonias leucopterus</i>					
Хилэн хараалай	<i>Chlidonias niger</i>					
Бэсрэг хайлгана	<i>Stercorarius pomarinus</i>					
Годон хайлгана	<i>Stercorarius parasiticus</i>					
Монгол ногтруу	<i>Syrhaptès paradoxus</i>					
Хөхвөр тагтаа	<i>Columba livia</i>					
Хадны тагтаа	<i>Columba rupestris</i>					
Хүнхэл тагтаа	<i>Columba oenas</i>					
Хүрэвтэр тагтаа	<i>Columba eversmanni</i>					
Ойн тагтаа	<i>Columba palumbus</i>					

Өрнийн хүүрэгэнэ	<i>Streptopelia turtur</i>					
Дорнын хүүрэгэнэ	<i>Streptopelia orientalis</i>					
Буулгат хүүрэгэнэ	<i>Streptopelia decaocto</i>					
Зээрд хүүрэгэнэ	<i>Streptopelia tranquebarica</i>					
Өөдсөн хүүрэгэнэ	<i>Spilopelia senegalensis</i>					
Хурган хөхөө	<i>Cuculus poliocephalus</i>					
Жагар хөхөө	<i>Cuculus micropterus</i>					
Ханамал хөхөө	<i>Cuculus optatus</i>					
Эгэл хөхөө	<i>Cuculus canorus</i>					
Ердийн орволго	<i>Otus scops</i>					
Ойн орволго	<i>Otus sunia</i>					
Цэвдгийн ууль	<i>Bubo scandiacus</i>					
Эгэл шаршувуу	<i>Bubo bubo</i>					
Хув бэгбаатар	<i>Strix uralensis</i>					
Угалзан бэгбаатар	<i>Strix nebulosa</i>					
Харсуун ууль	<i>Surnia ulula</i>					
Буслаг сүлэг	<i>Glaucidium passerinum</i>					
Хотны бүгээхэй	<i>Athene noctua</i>					
Савагт ариан	<i>Aegolius funereus</i>					
Наран ууль	<i>Ninox japonica</i>					
Соотон гуйванга	<i>Asio otus</i>					
Хулгар гуйванга	<i>Asio flammeus</i>					
Лагс эргүүбор	<i>Caprimulgus jotaka</i>					
Өрнийн эргүүбор	<i>Caprimulgus europaeus</i>					
Ойн ураацай	<i>Hirundapus caudacutus</i>					
Хурын ураацай	<i>Apus apus</i>					
Хондлой цагаан ураацай	<i>Apus pacificus</i>					
Өрнийн зүсэг	<i>Coracias garrulus</i>					
Дорнын зүсэг	<i>Eurystomus orientalis</i>					
Хар магнайт халуу	<i>Halcyon pileata</i>					
Номин шогшир	<i>Alcedo atthis</i>					
Цэнхэр шанаат зөгийч	<i>Merops persicus</i>					
Шарга зөгийч	<i>Merops apiaster</i>					
Бөвөөлжин өвөөлж	<i>Upupa epops</i>					
Холтсон гоётуул	<i>Jynx torquilla</i>					
Гурван хумст тоншуул	<i>Picoides tridactylus</i>					
Бага алаг тоншуул	<i>Dryobates minor</i>					
Бор хэвлийт тоншуул	<i>Dendrocopos hyperythrus</i>					
Их алаг тоншуул	<i>Dendrocopos major</i>					
Хондлой цагаан тоншуул	<i>Dendrocopos leucotos</i>					
Хар тоншуул	<i>Dryocopus martius</i>					
Буурал тоншуул	<i>Picus canus</i>					
Саарал авгалдайч	<i>Pericrocotus divaricatus</i>					
Бухан дунхай	<i>Lanius bucephalus</i>					
Ухаа дунхай	<i>Lanius cristatus</i>					
Тольт дунхай	<i>Lanius isabellinus</i>					
Алаг дунхай	<i>Lanius schach</i>					
Хар духт дунхай	<i>Lanius minor</i>					
Умардын дунхай	<i>Lanius borealis</i>					
Үнсэн дунхай	<i>Lanius pallidirostris</i>					
Хул дунхай	<i>Lanius sphenocercus</i>					
Эгэл шаргач	<i>Oriolus oriolus</i>					
Дорнын шаргач	<i>Oriolus chinensis</i>					
Хар доронго	<i>Dicrurus macrocercus</i>					

Үнсэн доронго	<i>Dicrurus leucophaeus</i>					
Өрвийт доронго	<i>Dicrurus hottentottus</i>					
Хөвчийн дуудууш	<i>Perisoreus infaustus</i>					
Ятга шаазгай	<i>Garrulus glandarius</i>					
Цэнхэр шаазгай	<i>Cyanopica cyanus</i>					
Алаг шаазгай	<i>Pica pica</i>					
Монгол хулан жороо	<i>Podoces hendersoni</i>					
Самарч шаазгай	<i>Nucifraga caryocatactes</i>					
Улаан хошуут жунгаа	<i>Pyrrhonorax pyrrhonorax</i>					
Шар хошуут жунгаа	<i>Pyrrhonorax graculus</i>					
Харлаг хэрээ	<i>Coloeus monedula</i>					
Алагтуу хэрээ	<i>Coloeus dauuricus</i>					
Турлиах хэрээ	<i>Corvus frugilegus</i>					
Хар хэрээ	<i>Corvus corone</i>					
Саарал хэрээ	<i>Corvus cornix</i>					
Хон хэрээ	<i>Corvus corax</i>					
Шивэр энхэтблзуухай	<i>Bombycilla garrulus</i>					
Наран энхэтблзуухай	<i>Bombycilla japonica</i>					
Өдөрч хөхбүх	<i>Periparus ater</i>					
Хар толгойт хөхбүх	<i>Poecile palustris</i>					
Хүрэн толгойт хөхбүх	<i>Poecile montanus</i>					
Шивэр хөхбүх	<i>Poecile cinctus</i>					
Номин хөхбүх	<i>Cyanistes cyanus</i>					
Их хөхбүх	<i>Parus major</i>					
Бургасны ураншувуу	<i>Remiz coronatus</i>					
Сахалт хөхбүх	<i>Panurus biarmicus</i>					
Цагаалиг болжмор	<i>Alauda leucoptera</i>					
Боролзой болжмор	<i>Alauda arvensis</i>					
Согсоот болжмор	<i>Galerida cristata</i>					
Эвэрт болжмор	<i>Eremophila alpestris</i>					
Монгол жиргэмэл	<i>Calandrella dukhunensis</i>					
Талын жиргэмэл	<i>Calandrella brachydactyla</i>					
Харалдай болжмор	<i>Melanocorypha yeltoniensis</i>					
Монгол болжмор	<i>Melanocorypha mongolica</i>					
Дэрсний жиргэмэл	<i>Alaudala cheleensis</i>					
Ухаа бөлбөл	<i>Pycnonotus flavescens</i>					
Эргийн хараацай	<i>Riparia riparia</i>					
Бүгээн хараацай	<i>Riparia diluta</i>					
Асрын хараацай	<i>Hirundo rustica</i>					
Харагчин хараацай	<i>Ptyonoprogne rupestris</i>					
Хүрээний хараацай	<i>Delichon urbicum</i>					
Цармын хараацай	<i>Delichon dasypus</i>					
Монгол хараацай	<i>Cecropis daurica</i>					
Улбар нүүрт цоровдой	<i>Abroscopus albogularis</i>					
Сүүлт хөх бүх	<i>Aegithalos caudatus</i>					
Тарчигнаа дууч шувуу	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>					
Хүмэй дууч шувуу	<i>Phylloscopus humei</i>					
Борлог дууч шувуу	<i>Phylloscopus inornatus</i>					
Жирхэн дууч шувуу	<i>Phylloscopus proregulus</i>					
Шаргал өөхийт дууч шувуу	<i>Phylloscopus armandii</i>					
Цангинаа дуучшувуу	<i>Phylloscopus schwarzi</i>					
Хасаг дуучшувуу	<i>Phylloscopus griseolus</i>					
Бүхт дуучшувуу	<i>Phylloscopus fuscatus</i>					
Ногоон дуучшувуу	<i>Phylloscopus trochilus</i>					

Урианхайн дуучшувуу	<i>Phylloscopus tristis</i>					
Судал зулайт дууч шувуу	<i>Phylloscopus coronatus</i>					
Ногоовор дуучшувуу	<i>Phylloscopus nitidus</i>					
Хос судалт дуучшувуу	<i>Phylloscopus plumbeitarsus</i>					
Шар өөхийт дуучшувуу	<i>Phylloscopus trochiloides</i>					
Цэгээн шилбэт дуучшувуу	<i>Phylloscopus tenellipes</i>					
Клаудын дуучшувуу	<i>Phylloscopus claudiae</i>					
Умардын дуучшувуу	<i>Phylloscopus borealis</i>					
Дорнын охилбялзуухай	<i>Acrocephalus orientalis</i>					
Өмнөдийн охил бялзуухай	<i>Acrocephalus stentoreus</i>					
Хар хөмсөгт охил бялзуухай	<i>Acrocephalus bistrigiceps</i>					
Хээрийн охил бялзуухай	<i>Acrocephalus agricola</i>					
Бутны охил бялзуухай	<i>Acrocephalus dumetorum</i>					
Банхар охилбялзуухай	<i>Arundinax aedon</i>					
Халиун заараг	<i>Iduna caligata</i>					
Тайгын шатансүүлт	<i>Helopsaltes fasciolatus</i>					
Наран ажиндар	<i>Helopsaltes pryri</i>					
Гүймхий шатансүүлт	<i>Helopsaltes certhiola</i>					
Меддендорфын шатансүүлт	<i>Helopsaltes ochotensis</i>					
Бидэрт шатансүүлт	<i>Locustella lanceolata</i>					
Эгэл шатансүүлт	<i>Locustella naevia</i>					
Шивэр шатансүүлт	<i>Locustella tacsanowskia</i>					
Шагшуургын шатансүүлт	<i>Locustella luscinioides</i>					
Цоохор хоолойт шатансүүлт	<i>Locustella davidi</i>					
Халимагт зэржигэнэ	<i>Sylvia atricapilla</i>					
Харсуун зэржигэнэ	<i>Sylvia nisoria</i>					
Тарчигнаа зэржигэнэ	<i>Sylvia curruca</i>					
Хурган зэржигэнэ	<i>Sylvia minula</i>					
Уулын зэржигэнэ	<i>Sylvia althaea</i>					
Цөлийн зэржигэнэ	<i>Sylvia nana</i>					
Шөвгөр зэржигэнэ	<i>Sylvia communis</i>					
Бутны сонд	<i>Rhopophilus pekinensis</i>					
Бор хурагч	<i>Sinosuthora webbiana</i>					
Бахим хошуут хурагч	<i>Paradoxornis heudei</i>					
Зээрд сүвээт гархинүдэн	<i>Zosterops erythropleurus</i>					
Шар мэлзэн задуулай	<i>Regulus regulus</i>					
Халгайч урагчин	<i>Troglodytes troglodytes</i>					
Өрнийн тоншголжин	<i>Sitta europaea</i>					
Хэрмийн бялзуухай	<i>Tichodroma muraria</i>					
Хөвчийн бялзуумар	<i>Certhia familiaris</i>					
Тольт хар тотол	<i>Acridotheres cristatellus</i>					
Улаан хошуут тодол	<i>Spodiopsar sericeus</i>					
Бор тодол	<i>Spodiopsar cineraceus</i>					
Хурган тодол	<i>Agropsar sturninus</i>					
Ягаан тодол	<i>Pastor roseus</i>					
Хар тодол	<i>Sturnus vulgaris</i>					
Шивэр хөөндэй	<i>Geokichla sibirica</i>					
Алаг хөөндэй	<i>Zoothera aurea</i>					
Хар хөөндэй	<i>Turdus merula</i>					
Халиун хөөндэй	<i>Turdus obscurus</i>					
Бүгээн хөөндэй	<i>Turdus pallidus</i>					
Хар гүеэт хөөндэй	<i>Turdus atrogularis</i>					
Улаан гүеэт хөөндэй	<i>Turdus ruficollis</i>					
Науманны хөөндэй	<i>Turdus naumanni</i>					

Хүрэн хөөндэй	<i>Turdus eunomus</i>					
Дуулгат хөөндэй	<i>Turdus pilaris</i>					
Цагаан хөмсөгт хөөндэй	<i>Turdus iliacus</i>					
Дууч хөөндэй	<i>Turdus philomelos</i>					
Бужмаг хөөндэй	<i>Turdus viscivorus</i>					
Бөртөт намнаахай	<i>Muscicapa striata</i>					
Сэвхэт намнаахай	<i>Muscicapa griseisticta</i>					
Шивэр намнаахай	<i>Muscicapa sibirica</i>					
Дагуурын намнаахай	<i>Muscicapa dauurica</i>					
Зээрд омруут гургалдай	<i>Erithacus rubecula</i>					
Номин гургалдай	<i>Larvivora cyane</i>					
Шийгнээ гургалдай	<i>Larvivora sibilans</i>					
Сондорт гургалдай	<i>Cyanecula svecica</i>					
Зулбаран гургалдай	<i>Luscinia megarhynchos</i>					
Өнгөлүүрт гургалдай	<i>Calliope calliope</i>					
Хөх зоот гургалдай	<i>Tarsiger cyanurus</i>					
Нил исгэрээ хөөндэй	<i>Myophonus caeruleus</i>					
Алаг намнаа	<i>Ficedula hypoleuca</i>					
Гуулин намнаа	<i>Ficedula zanthopygia</i>					
Наран намнаа	<i>Ficedula narcissina</i>					
Тайгын намнаа	<i>Ficedula mugimaki</i>					
Хөхвөр нуруут намнаа	<i>Ficedula hodgsoni</i>					
Хурган намнаа	<i>Ficedula albicilla</i>					
Улбар галсүүлт	<i>Phoenicurus erythronotus</i>					
Мойлон галсүүлт	<i>Phoenicurus ochruros</i>					
Эгэл галсүүлт	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>					
Дагуур галсүүлт	<i>Phoenicurus aureus</i>					
Цээжмэг галсүүлт	<i>Phoenicurus erythrogastrus</i>					
Халзан галсүүлт	<i>Phoenicurus leucocephalus</i>					
Хадны жижир	<i>Monticola saxatilis</i>					
Цэнхэр жижир	<i>Monticola solitarius</i>					
Цагаан гүеэт жижир	<i>Monticola gularis</i>					
Өгөөлэй шулганаа	<i>Saxicola insignis</i>					
Шивэр шулганаа	<i>Saxicola maurus</i>					
Адууч чогчиг	<i>Oenanthe oenanthe</i>					
Бүжимч чогчиг	<i>Oenanthe isabellina</i>					
Цөлийн чогчиг	<i>Oenanthe deserti</i>					
Мяраан чогчиг	<i>Oenanthe pleschanka</i>					
Гялаан омруут харзлай	<i>Cinclus cinclus</i>					
Загийн боршувуу	<i>Passer ammodendri</i>					
Оронгийн боршувуу	<i>Passer domesticus</i>					
Хээрийн боршувуу	<i>Passer montanus</i>					
Хадны боршувуу	<i>Petronia petronia</i>					
Цасны богшоодой	<i>Montifringilla nivalis</i>					
Монгол божирог	<i>Pyrgilauda davidiana</i>					
Тагийн хайруулдай	<i>Prunella collaris</i>					
Хималайн хайруулдай	<i>Prunella himalayana</i>					
Сибирийн хайруулдай	<i>Prunella montanella</i>					
Шарга хайруулдай	<i>Prunella fulvescens</i>					
Хар омруут хайруулдай	<i>Prunella atrogularis</i>					
Монгол хайруулдай	<i>Prunella koslowi</i>					
Ойн цэгцгий	<i>Dendronanthus indicus</i>					
Өрнийн шар цэгцгий	<i>Motacilla flava</i>					
Дорнын шар цэгцгий	<i>Motacilla tschutschensis</i>					

Шар түрүүт цэгцгий	<i>Motacilla citreola</i>					
Уулын цэгцгий	<i>Motacilla cinerea</i>					
Хөх цэгцгий	<i>Motacilla alba</i>					
Хээрийн шийхнүүхэй	<i>Anthus richardi</i>					
Годлевскийн шийхнүүхэй	<i>Anthus godlewskii</i>					
Талын шийхнүүхэй	<i>Anthus campestris</i>					
Ойн шийхнүүхэй	<i>Anthus trivialis</i>					
Бөртөт шийхнүүхэй	<i>Anthus hodgsoni</i>					
Сибирийн шийхнүүхэй	<i>Anthus gustavi</i>					
Ягаавар шийхнүүхэй	<i>Anthus roseatus</i>					
Зосон гүеэт шийхнүүхэй	<i>Anthus cervinus</i>					
Америкийн шийхнүүхэй	<i>Anthus rubescens</i>					
Харзны шийхнүүхэй	<i>Anthus spinoletta</i>					
Дуулгат бужирга	<i>Fringilla coelebs</i>					
Алаг бужирга	<i>Fringilla montifringilla</i>					
Банхар булжуухай	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>					
Наран шаршуу	<i>Eophona migratoria</i>					
Нарсны шүршүү	<i>Pinicola enucleator</i>					
Эгэл зана	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>					
Монгол алтанжигүүр	<i>Bucanetes mongolicus</i>					
Хималайн зангалай	<i>Leucosticte nemoricola</i>					
Арцны зангалай	<i>Leucosticte brandti</i>					
Занхгар зангалай	<i>Leucosticte arctoa</i>					
Улаавар бужмар	<i>Carpodacus erythrinus</i>					
Улаан бужмар	<i>Carpodacus rubicilla</i>					
Арцны бужмар	<i>Carpodacus rhodochlamys</i>					
Бүлхэрээ бужмар	<i>Carpodacus pulcherrimus</i>					
Үүрэн сүүлт бужмар	<i>Carpodacus sibiricus</i>					
Ягаан бужмар	<i>Carpodacus roseus</i>					
Эгэл ногоолдой	<i>Chloris chloris</i>					
Нангиад ногоолдой	<i>Chloris sinica</i>					
Цөлийн алтанжигүүр	<i>Rhodospiza obsoleta</i>					
Бор цэгцүүхэй	<i>Linaria flavirostris</i>					
Алтан цэгцүүхэй	<i>Linaria cannabina</i>					
Дөлөн цэгцүүхэй	<i>Acanthis flammea</i>					
Шунхан цэгцүүхэй	<i>Acanthis hornemanni</i>					
Гацуурын солбинхошуут	<i>Loxia curvirostra</i>					
Тольт солбинхошуут	<i>Loxia leucoptera</i>					
Бор бужирга	<i>Carduelis carduelis</i>					
Улаан духт серин	<i>Serinus pusillus</i>					
Эгэл ногоолзой	<i>Spinus spinus</i>					
Буулгат хөмрөг	<i>Calcarius lapponicus</i>					
Цасч хөмрөг	<i>Plectrophenax nivalis</i>					
Алтан хөмрөг	<i>Emberiza citrinella</i>					
Цагаан шанаат хөмрөг	<i>Emberiza leucocephalos</i>					
Цагаан хөмсөгт хөмрөг	<i>Emberiza cia</i>					
Годлевскийн хөмрөг	<i>Emberiza godlewskii</i>					
Хүрэн чихт хөмрөг	<i>Emberiza cioides</i>					
Янковскийн хөмрөг	<i>Emberiza jankowskii</i>					
Хөхлөрийн хөмрөг	<i>Emberiza buchanani</i>					
Алаг хөмрөг	<i>Emberiza hortulana</i>					
Самнаа хөмрөг	<i>Emberiza tristrami</i>					
Шар нүдэн хөмрөг	<i>Emberiza fucata</i>					
Борлог хөмрөг	<i>Emberiza pusilla</i>					

Сондуу хөмрөг	<i>Emberiza chrysophrys</i>					
Хар шанаат хөмрөг	<i>Emberiza rustica</i>					
Тавт хөмрөг	<i>Emberiza elegans</i>					
Шар элэгт хөмрөг	<i>Emberiza aureola</i>					
Орхимжит хөмрөг	<i>Emberiza rutila</i>					
Хар толгойт хөмрөг	<i>Emberiza melanocephala</i>					
Хүрэн толгойт хөмрөг	<i>Emberiza bruniceps</i>					
Хөх түрүүт хөмрөг	<i>Emberiza spodocephala</i>					
Цагаан хэвэлт хөмрөг	<i>Emberiza pallasi</i>					
Наран хөмрөг	<i>Emberiza yessoensis</i>					
Цагаан хүзүүт хөмрөг	<i>Emberiza schoeniclus</i>					
Нийт зүйл						
Нийт бодгаль						
Өвчинд эмзэг шувуудын тоо						
Өвчинд эмзэг шувуудын зүйлийн тоо						
Өвчинд эмзэг шувуудын зүйлийн эзлэх хувь						

Хавсралт 3 Шувууны тандалтын үеэр иргэд, малчидтай уулзаж ярилцсан тухай тэмдэглэл

д/д	Уулзсан хүний нэр	Нас	Хүйс	Газрын нэр	Огноо	Хугацаа	Тэмдэглэл хөтөлсөн ажилтан:
Тэмдэглэл /шувууны өвчлөлтэй холбоотой мэдэгдэхүүнтэй эсэх, бусад/							
Асуумж 1. Та шувууны томуугийн талаар сонссон сонссон уу?					☐ Тийм ☐ Үгүй		
Асуумж 2. Халдвар дамжих зам?					☐ Өвчтөй шувууны мах идсэнээс ☐ Өвчтөй шувуунд хүрсэнээс ☐ Шувууны сангаснаас ☐ Шувуу барьсан нохойноос ☐ Өвчилсөн хүнээс ☐ Агаар ☐ Бохирлогдсон уснаас ☐ Шувууны гаралтай бүтээгдэхүүн ☐ Мэдэхгүй		
Асуумж 3. Яаж хамгаалах вэ?					☐ Шувууны гаралтай хүнс хэрэглэхгүй байх ☐ Гараа угаах /шувуу, эд зүйлс, хашаа хороонд хүрэхээс өмнө болон хойно/ ☐ Гутлаа цэвэрлэх /шувууны хашаа хороонд орохоос өмнө болон хойно/ ☐ Шувууны сангаснаас хол байх ☐ Өвчилсөн шувууг устгах ☐ Өвчтөй, үхсэн шувууг мэдээлэх ☐ Мэдэхгүй		
Та үхсэн шувуутай таарч байсан уу?					☐ Тийм ☐ Үгүй		
Хэрэв таарсан бол мэдээлсэн үү?					☐ Тийм ☐ Үгүй		
Урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн мэдээлэл авах хамгийн тохиромжтой арга зам Таны бодлоор?					☐ TV ☐ Радио ☐ Ном товхимол, гарын авлага ☐ Зурагт хуудас санамж ☐ Бага хорооны ухуулагч ☐ Сургууль ☐ Эмнэлгийн ажилтан ☐ Найз нөхөд ☐ Бусад		
Энэхүү бүс нутагт шувууд их цугладаг газар байдаг эсэх?					☐ Тийм ☐ Үгүй		

Хавсралт 4 Шувууны тандалтанд хийсэн газар орны экологийн судалгаа

д/ д	Аймаг	Сумын нэр	Газрын нэр	Газарзүйн байршил (GPS)		Дээж авсан газрын экологийн байдал				Нуур орчмын экологийн судалгаа								Дээжний төрөл	
						Нуурийн эрдэжилт	Хэмжээ кв/км талбай	Бохирдолтой эсэх	Төв зам дайран өнгөрдөг	Айл, өрхийн тоо	Хүн ам	Нуур орчмын малын тоо /төрлөөр /					Тэжээвэр амьтдын тоо	Ус	Хөрс
				Х	Y							адуу	тэмээ	хонь	ямаа	үхэр	Шувуу, бусад		

* - Энэ нуурын ойролцоо төв суурин газар байдаг

Хавсралт 5 Тандалтанд хамрагдах нууруудын цэгийн нэр, код, солбицол				
1.Баян-Өлгий аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	1.Цагаан нуур	Бастау (Булгийн эх)	49.48675	89.735639
2		Май көл (Тосон нуур)	49.478444	89.75475
3		Тосон нуурын адаг	49.497	89.750889
4		Ак көл	49.505444	89.753722
5		Дунд нуурын эх	49.507139	89.783139
6		Дунд нуурын дунд	49.494806	89.790639
7		Дунд нуурын адаг	49.47	89.790556
8		Шумуулт хушуу	49.496889	89.807778
9		Дунд нуурын гарам	49.514444	89.804889
10		Адаг нуурын эх	49.513167	89.84075
11		Адаг нуурын адаг	49.523083	89.855528
12		Ак көл 2-аар цэг	49.516111	89.757111
1	2.Хурган нуур	Харагайт	48.564722	88.515611
2		Хуст арал	48.56275	88.566083
3		Цахлай арал	48.573111	88.621306
4		Шүмек	48.564861	88.692556
5		Хобдабай нуур	48.601944	88.741056
6		Шөмиш сугым	48.534944	88.679667
7		Төмөр арал	48.521361	88.638
8		Хара бастау, Хар булаг	48.514111	88.5805
9		Хулыбай арал	48.524667	88.49625
10		Бага түргэн	48.544361	88.458722
1	3.Хотон нуур	Хуст нуур	48.604639	88.434444
2		Шанага тохой	48.624389	88.407972
3		Зэгст нуур	48.643583	88.368639
4		Хайрахты	48.666278	88.307556
5		Ыргайбай	48.685583	88.2535
6		Хэцүү булаг	48.738528	88.170194
7		Еликти	48.711472	88.170889
8		Шохы арал	48.664389	88.220389
9		Хара оба	48.647694	88.273
10		Элст булаг	48.611694	88.346611
11		Батмөнх	48.587667	88.399639
1	4.Ачит нуур	Дүнкелдек	48.587667	88.399639
2		Шар модон	49.54775	90.39525
3		Дүримхан	49.506556	90.401944
4		Шодон	49.510417	90.426833
5		Ачит дунд булан	49.484583	90.420889

6		Их сэхээ	49.454889	90.421222
7		Бага сэхээ	49.431611	90.5
8		Кызыл жар (Улаан эрэг)	49.393722	90.560972
9		Усан хоолой	49.425778	90.665472
10		Доод нуур	49.370556	90.637583
11		Дэвэлийн арал	49.370556	90.637583
1	5.Даян нуур	Жаланаш гол	48.405056	50.849056
2		Дүт	48.393139	47.79075
3		Егиз төбе (Ихэр толгой)	48.368972	45.762778
4		Узын көл (Урт нуур)	48.356389	46.767528
5		Тунба гол цутгал	48.336222	48.806278
6		Ирмэгт	48.268111	88.792639
7		Хүн чулуу	48.275	88.870583
8		Ху үй (Хуучин байшин)	48.275167	88.892306
9		Сасак кол (Өмхий нуур)	48.323917	88.920056
10		Картей арал	48.35275	88.866583
11		Шүмек (Даянгийн хоолой)	48.398444	88.865917
12		Махсат	48.416194	88.888889
13		Бейсенбай нуур	48.459333	88.926
2. Ховд аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	1.Хар нуур	Их үзүүр	48.027556	93.009806
2		Бударгантын адаг	48.006583	93.037694
3		Зэлийн хөвөө	47.972556	93.08275
4		Цагаан дэрс	47.971139	93.1595
5		Хомын хоолой	47.981667	93.254917
6		Олгой нуурын зүүн шанаа	47.938778	93.184278
7		Баруун шанаа	47.924083	93.205083
8		Олгойн цоохор	47.915444	93.248167
9		Ногоон булууны дотор шанаа	47.882361	93.240389
10		Ногоон булууны урд хөвөө	47.848472	93.2485
1	2.Дөргөн нуур	Цагаан дэрст амбаар	47.809778	93.310778
2		Мэргэний өвөр	47.724667	93.342833
3		Цагаан эрэг	47.656667	93.358528
4		Арлын ам	47.611833	93.401194
5		Жанжин овоо	47.574111	93.530917
1	3.Хар ус нуур	Гахайн цагаан	47.780583	92.1595
2		Цагаан товгорын мухар	47.788111	92.132222
3		Урт аралын үзүүр	47.788889	92.087111
4		Замын бүрд	47.788889	92.087111
5		Овооны эрүү	47.788889	92.087111
6		Цалуугийн адаг	47.788889	92.087111
7		Шар довон	47.788889	92.087111
1		Гуун адаг	48.019389	91.983472

2	4. Хар ус нуур, Ховд гол	Их тохой	48.217083	91.970694
3		Их тохойн булан	48.220083	91.982361
4		цэг	48.214806	91.995333
5		Загасчны тохой	48.213667	92.013806
6		Тавагийн ам	48.221139	92.033556
7		Хоньт	48.219139	92.0585
8		Шавар тохой	48.228417	92.077278
9		Мааньт	48.234556	92.106278
10		ази	48.234194	92.113972
11		Жамъянгийн ам	48.234	92.121083
12		Багалзуур	48.237	92.137722
13		Хөрзөнт	48.236444	92.071083
14		Оёаааî õîëäîé	48.17642	92.268028
15		Оросын тохой	48.188056	92.204278
16		Дунд арал	48.174528	92.171361
17		Айханы тохой	48.190111	92.115417
18		Гурван салааны ам	48.216806	92.072611
19		Дүмбэгэр	48.257333	92.118083
20		Шар нуур	48.298972	92.151694
21		Гоёохот	48.301917	92.176806
1	5.Хар ус нуур, Акбаш	Цагааны ам	48.308278	92.558083
2		Хөх толгой	48.288417	92.609639
3		Мэргэн үзүүр	48.197306	92.712333
4		Хэвтээ	48.195556	92.643278
5		Намаржин	48.135833	92.566
6		Хонхорын бууц	48.129667	92.528861
7		Дэнжийн мухар	48.104944	92.411222
8		Цахир	48.201778	92.387278
9		Зүүн бор үзүүр	48.323917	92.438
10		Довны адаг	48.339889	92.473417
11		Хөх тохой	48.365944	92.381472
12		Зүүн зээл	48.348444	92.350972
13		Элсэн манхан	48.336583	92.340139
14		Баруун зэл	48.351472	92.302889
15		Нуурын тойруу	48.371944	92.242722
16		Хар усны тохой	48.324417	92.636861
1	6. Чоно харайхын гол	Эмчилгээ тэжээлийн цэг	48.335056	92.695944
2		Харайхын эх	48.302167	92.783389
3		Хавдалын тохой	48.336139	92.818167
1	7. Хар нуур	Бөгтрөг	48.323556	92.883639
2		Чоно харайхын гүүр	48.309111	92.941806
3		Бор шанаа	48.246778	92.813944
4		Уст	48.198944	92.816556

5		Цагаан арлын ам	48.150667	92.756778
6		Товог	48.116611	92.726194
7		Бага үзүүр	48.055306	93.006528
8		Хорд шанаа	48.078083	93.027278
9		Таван хар хөдөө нуур	48.1185	93.024222
10		Хөшөөт	48.160667	93.053861
1	8. Чоно харайхын гол	Цагаан мод	48.193417	93.069111
2		Хавтгай	48.336139	92.818194
3		Салны ам	48.275556	93.023806
4		Улаан бураа	48.2055	93.076333
5	9. Хар нуур	Бор шанааны үзүүр	48.151861	93.142778
6		Шаварт	48.204528	93.138556
7		Цагаан услуу	48.212583	93.216833
8		Голгой	48.21075	93.279139
9		Бахлуур	48.208	93.386222
1	11. Ховд гол	Хиймэл нуур	48.597083	91.419556
2		Хустын булаг	48.673722	91.333833
3		Шувуу төрдөг арал	48.62525	91.375639
4		Шар арал	48.627333	91.453528
5		Тэргэн замын эх	48.629417	91.484306
6		Эмгэний булан	48.593167	91.510611
7		Хорчин	48.53325	91.592917
8		Бяцхан битүү	48.473944	91.641194
9		Бор модны арал	48.381833	91.666639
10		Гахайт хоолой	48.359083	91.689639
11		Нуурын халзан	48.3525	91.648083
12		Болжимын булгийн урд нуур	48.3525	91.648083
13		Хөх булан	48.256972	91.902361
14		Жирмийн адаг	48.279139	91.888389
15		Жирэм	48.293861	91.871361
16		Цахир хушууны адаг	48.308917	91.843361
17		Урт булан эх	48.340417	91.819722
18		Мэргэн тохой	48.356083	91.803
19		Дээд бор хошуу	48.381278	91.766444
20		Цоохор харганы адаг	48.414722	91.736778
21		Доод салны ам	48.434222	91.721194
22		Хүрэн харгана	48.480972	91.666722
23		Овооны тохой	48.518889	91.650889
24		Зэлийн эх	48.544861	91.651417
25		Хөх сайрын ам	48.596778	91.648194
26		Нарийн арал	48.611694	91.601417
27		Гонгороо өвөлжөөны дээд тал	48.634444	91.572167
28		Цагаан дэрс	48.636167	91.533694

29		2 салаа	48.632583	91.492639
30		Шар арал	48.630694	91.451194
31		Галууны арал	48.628917	91.366028
1	12. Хар ус нуур	Бор дугуйн ам	48.628917	92.2675
2		Сал татдаг	48.628917	92.261333
3		Өтгөн дэрст	48.628917	92.27525
4		Овгор элс	48.628917	92.318667
5		Шар тохоо	48.628917	92.318694
6		Улаан ширээ	48.628917	92.359556
7		Үүдний задгай	48.628917	92.407889
8		Довон бууц	48.628917	92.449528
9		Шар бүрд	48.628917	92.581167
10		Булан	48.628917	92.639528
11		Улаан сайрын ам	48.628917	92.672583
12		Товог	48.628917	92.69575
13		Шувуун цуглаан	48.628917	91.969778
14		Чулуун овоо	48.628917	91.989222
15		Өргөн ширэг	48.628917	92.000583
16		Элсэн шанаа	48.628917	92.015472
17		Харуулын цамхаг	48.628917	92.026083
18		Олон худаг	48.628917	92.055222
19		Их булан	48.628917	92.037667
1	13. Хар ус нуур, Ховд гол	Цагаан овоо	48.23797	91.904889
2		Тэмээтийн дэнж		915927.5
3		Толгойн барилга	48.20953	92.016139
4		Хар нуур	48.16053	92.072028
5		Олгой	48.18281	92.142972
6		Их булан	48.17006	92.147778
7		Овоот	48.14489	92.199444
8		Шар гууны адаг	48.07025	92.038639
9		Бургасны адаг	48.08767	92.153611
10		Зумьяа адаг цагаан нуур	48.07025	92.038639
11		Зэгстийн адаг	48.0355	91.997583
12		Гуун адаг	48.01939	91.983472
3. Увс аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	1. Ачит нуур	Усан хоолойн зүүн хойно	49.43977	90.67178
2		Ачит нуурын эрэг	49.47213	90.63578
3		Уу тохой	49.49597	90.60999
4		Хар үзүүр	49.53011	90.64458
5		Хужирт	49.55503	90.69724
6		Бурхад	49.60125	90.5891
7		Тасархай улаан	49.59982	90.61095

8		Хөх нуур	49.73814	90.44804
9		Нүцгэн гол улаан худаг	49.73814	90.44804
1	2.Хяргас	Цагаан овоон тойруу	49.10956	93.80404
2		Үзүүрийн булаг	49.18953	93.74725
3		Довон	49.22517	93.63629
4		Урд шугам	49.14781	93.65873
5		Чацарганы шугам	49.19085	93.44933
6		Буцалдаг булаг	49.27245	93.35456
7		Могойн шугам	49.29375	93.22623
8		Хар тэрмис	49.32881	93.16093
9	3. Үүрэг нуур	Цэхээ	50.21134	91.12195
10		Баян модны бэлчир	50.22784	90.9791
11		Шар булан	50.22753	90.93758
12		Довон	50.18389	90.91251
13		Булаг	50.15777	90.87552
14		Хар усны хөл	50.13534	90.87904
15		Жаргалантын бэлчир	50.09199	90.9407
16		Цахир толгой	50.09311	91.04666
17		Шугамын эх	50.08789	91.09605
18		Шугам	50.11834	91.14442
1	4. Увс нуур	Нарийны адгийн зүүн хөвөө	50.32872	93.38727
2		Баруун шугам	50.29146	93.29389
3		Цагаан эргийн овоо	50.33768	93.23723
4		Зүүн шугам	50.717	93.30251
5		Бор омог	50.35855	92.2378
6		Цалгайн баруун хойт зах	50.36055	93.19045
7		Хөгшин бураа	50.40185	93.10064
8		Хөндий горив	50.44298	93.10626
9		Жирээгийн адаг	50.45954	93.10653
10		Үүртийн нуур	50.45954	93.10653
11		Гэлэнгүүдийн нуур	50.45954	93.10653
1	5.Айраг,Зүүн завхан	Завхан гол	48.79573	93.28954
2		Хамар манхан	48.83378	93.41982
3		Хадан хошуу	48.84779	93.4861
4		Айрагийн зүүн хөвөө	48.87631	93.54375
5		Үнэгэн толгой	48.91999	93.35425
6		Айргийн муруй хошуу	48.95072	93.47021
7		Ноодой	48.9999	93.42486
8		Хэцүү хад	49.031109	93.48067
9		Улаан толгой	49.05036	93.62129
1	6. Хяргас Айраг	Цахир хушуу	49.118	93.29412
2		Төвшиншанаа	49.06722	93.32022
3		Хунт	49.01953	93.31228

4		Гурван нуурын сэлгээ	48.95893	93.35266
5		Амбааш	48.94869	93.33794
6		Нуурын хоолой	48.92894	93.35176
7		Дамбын нүүр	48.9085	93.34577
8		Баянхушуу	48.85846	93.34264
9		Зост	48.89752	93.30723
10		Хавтгай манхан	48.85779	93.28822
11		Булаг	48.244091	93.14935
12		Шовгор хулс	48.84784	93.1231
1	7. Увс нуур	Цахир нуурын харуул	50.67025	92.96821
2		Чацарганы ус	50.68334	92.8809
3		Хар өтөг	50.60319	92.79413
4		Хусны баруун хавирга	50.54905	92.60625
5		Бор толгой	50.55908	92.54975
6		Гүн гатлага	50.49473	92.39944
7		Мэргэн шанаа	50.47386	92.32571
8		Эргэнэг овоо	50.46248	92.26962
9		Үүрт хусан	50.41983	92.22783
10		Оргилдоогийн эх	50.38515	92.21487
11		Зорход	50.35128	92.27469
12		Хөндлөнгийн гол элсэн гатлага	50.26368	92.28618
13		Бага нуур	50.21075	92.22095
14		Нарийн усны гатлага	50.21096	92.30926
15		хөх эрэг	50.18379	92.31342
16		Элсэн тохой	50.15797	92.33044
17		Нуурын хөвөө	50.13941	92.35606
18		Холбоо нуур	50.11994	92.38292
19		Тээлийн цутгалан	50.06594	92.44358
20		Харуусны зээг	50.01076	92.51705
21		Шар нуур	49.99044	92.56821
1	8. Бага, Баян нуур	Баян нуурын эх	49.9487	93.89938
2		Байшинт	49.96255	93.92123
3		Авдрын ам	50.01532	93.96407
4		Нуурын хоолой	50.02515	94.02012
5		Цагаан хужирт	49.99881	94.0074
6		Хустын бэлчир	49.97254	93.97983
7		Бага нуур	49.92665	93.83191
8		Бөөн хулс	49.92147	93.82216
9		Шаварт нуур	49.91976	93.73291
1	9.Увс нуур	Бага нуурын урд хөвөө	50.01351	92.87701
2		Бага нуурын зүүн хойд хөвөө	50.02513	92.90238
3		Чацаргант	50.02088	92.99979
4		Цагаан гатлага	50.05437	92.94968

5		Далангийн эхэн	50.15791	93.05042
6		Орлого	50.252339	93.230784
7		Орлогын овоо	50.24941	93.23552
8		Орлогын эхэн	50.22199	93.26725
9		Шанаа	50.25471	93.38091
10		Дунд голын адаг	50.27748	93.42789
11		10. Хяргас	Гүн бүрдний нуур	49.39347
12	Бага нуур		49.33443	92.93572
13	Чулуун овоо		49.32411	92.96797
14	Тээг		49.33585	92.90218
15	Модон овоо		49.31179	92.84534
16	Чоно долоох		49.24876	92.79719
17	Таваг чулуун		49.19412	92.96809
18	Хүрэн шанаа		49.17796	93.04191
1	11.Хар ус, Шаазгай нуур		Цацаан булан	49.23915
2		Шаазгайн зүүн хөвөө	49.2478	91.29037
3		Булгийн эхэн	49.14559	91.82819
4		Их шанаа	49.12288	91.88331
5		Бага нуур	49.1651	91.91632
6		Урд зах	49.05639	92.00755
7		Хар толгойн булан	49.07836	91.94609
8		Цутгалан	49.10405	91.81075
9		Насан булаг	49.10405	91.81075
1	12. Увс нуур	Дэжээлэнгийн хүрээ	50.33303	93.4352
2		Гурван нуур	50.34259	93.44475
3		Хөх мод	50.33051	93.49613
4		Нарийны баруун гүүр	50.31538	93.57962
5		Ендэрт	50.33016	93.362988
6		Олон нуур	50.33507	93.71095
7		Бор үзүүрийн овоо	50.31741	93.81477
8		Улаан зам	50.28454	94.00893
9		Нарийний бэлчир	50.27676	94.06503
10		Адаг эрэг	50.28038	94.07913
4. Баянхонгор				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	31. Бөөнцагаан нуур	1000 шувууны үүр	45.514361	99.303083
2		1000 шувууны үүр	45.514472	99.248
3		Загийн хөл	45.515139	99.177917
4		Загийн овоо	45.516694	99.158889
5		Манхан	45.519972	99.126583
6		Хунгийн булан	45.519972	99.126583
7		Цагаан эрэг	45.537611	99.090639
8		Алтан тэвш	45.582111	99.958278

9		Нуурын ар	45.6725	99.118056
1		Шаалтуур	45.668	99.179472
2		Худаг	45.668	99.179472
3		Цутгалан	45.632722	99.244833
4	32.Холбоолж нуур	Баруун нуурын урд	45.567222	101.25
5		Нуурын зүүн урд	45.5675	101.25006
6		Нуурын хойт	45.567222	101.25556
7		Зүүн нуурын ард	45.567472	101.25694
5.Говь-Алтай аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	1.Ихэс нуур	Давсан хонхор	46.46097	94.09011
2		Сайн булаг	46.43333	94.06339
3		Дархан булаг	46.472	94.088
4		Нуурын шанаа	46.47894	94.05581
5	2.Тайгам нуур	Сумын хаяа	46.35956	97.37797
6		Холбоо нуур	46.40658	97.31444
7		Өгөөмөр	46.41861	97.297
8		Дов	46.40947	97.39244
9		Нуурын шанаа	46.38689	97.40628
10		Улаан чулуу	46.36122	97.41678
11	3.Тонхил нуур	Ногоон нуур	46.20547	93.93028
12		Хөх үзүүр	46.19633	93.92033
13		Тохой	46.18061	93.91461
14		Хөх толгой	46.16069	93.91258
15		Алаг толгой	46.17122	93.89811
16		Олгой ус	46.18914	93.88978
17		Тахидаг толгой	46.2	93.88269
19	4.Хулам нуур	Хулам нуурын урд үзүүр (Гүдэн)	46.18286	93.56594
20		Хулам нуурын баруун үзүүр (Давсан үзүүр)	46.176	93.53286
21		Хулам нуурын хойт талд (Цагаан нуур)	46.18203	93.47047
22		Хулам нуурын зүүн талд (Баруун булаг)	46.19011	93.52178
23	5. Эрээн нуур	Гахайн байр	47.00033	95.97872
24		Навтгар	47.01783	95.985
25		Захын ус	47.07656	95.99292
27		Эрээн нуурын зүүн зах	47.34142	95.76181
28		Эрээн нуурын баруун зах	47.32517	95.75319
29	6.Хутаг нуур	Уртын булаг	45.21178	98.32803
30		Босго	45.20733	98.36261
31		Эрээлэн	45.24572	98.33944
32	7.Сангийн далай	Хойт эрэг	45.24572	98.33944
33		Урд эрэг	45.24572	98.33944
34	8.Цэцэг	Урд эрэг	45.24572	98.33944

35		Хойт эрэг	45.24572	98.33944
36	9.Улаан боомын	Далан	46.69489	96.66556
37		Майхан дэн	46.71136	96.70603
38		Цагаан эрэг	46.70092	96.78253
6. Хөвсгөл аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	42.Хөвсгөлийн урд үзүүр	Эгийн хоолой	50.4175	100.223
2		Алагцарын адаг	50.4205	100.15
3		Дээд модот булан	50.6021	100.2042
4		Тойлогт	50.654	100.2534
5		Онголог	50.6867	100.245
6	43.Эрхэл нуур	Зүүн урд булан	49.9145	99.9503
7		Баруун урд булан	49.9171	99.8997
8		Сэрэвгэрийн ар хаяа	49.9588	99.9
9		Хойт сэрэвгэрийн ар	49.9486	99.9486
10		Эрхэлийн булаг	49.9429	99.9619
11	44.Сангийн далай нуур	Манхан овоо	49.22297	99.23832
12		Ухаагын үзүүр	49.23592	99.1301
13		Тээлийн голын адаг	49.13633	99.13487
14		Хясааны үзүүр	49.17511	99.07059
15		Хар мэргэний үзүүр	49.173	98.099957
16		Хар мэргэн	49.2027	99.2135
17		Булгийн адаг	49.23973	98.88615
18		Далайн овоо	49.30493	98.82072
19		Шар хөндий	49.29867	98.92388
20		Бургаст	49.30231	98.00419
21		Сантын овоо	49.26441	99.06761
22		Ёндон шанаа	49.24767	99.07564
23		Шинэ булгын адаг (Уртын ам)	49.23042	99.21623
7. Булган аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	1.Шарга нуур	Шаргын бага нуур	48.95807	101.93484
2		Нуурын дөр	48.94641	101.95011
3		Нуурын дөр 1	48.94706	101.93339
4		Нуурын дөр 2	48.94342	101.93145
5		Шорвогийн хойд	48.93959	101.93758
6		Шорвог	48.93907	101.94076
7		Шорвогийн урд	48.93354	101.93509
8		Хужрын байшин	48.92782	101.93327
9		Зааны хошуу	48.92419	101.94128
10		Нуурын баруун	48.92738	101.9693
11		Зааны хүзүү	48.9275	101.97377

12		3	48.92025	101.98806
1	2.Айрхан нуур	Өвөлжөө	49.40224	102.68378
2		Нуурын толгой	49.61302	102.67564
3		90 га	49.60572	102.64394
4		Хонгор	49.6141	102.63567
5		Хонгорын зүүн	49.63179	102.63377
6		Нуурын хөл	49.63665	102.64539
7		Нуурын хөл 1	49.64067	102.67564
8		Нуурын хөл 2	49.63049	102.68054
9		Нуурын хөл 3	49.78282	102.7763
1	3.Хунт нуур	Рашаант-1	48.461472	102.55503
2		Рашаант-2	48.465972	102.56025
3		Хунт-1	48.467056	102.56625
4		Хунт-2	48.46975	102.58156
5		Хунт-3	48.44675	102.57789
6		Хунт-4	48.4375	102.56969
7		Хунт-5	48.438556	102.57878
8		Хунт-6	48.43769	102.5812
9		Хунт-7	48.43769	102.5866
10		Хунт-8	48.43283	102.58385
11		Хунт-9	48.42932	102.58121
12		Хунт-10	48.43169	102.57508
1	4.Олон нуур	Харгал	49.92918	102.72963
2		Хавчрангийн адаг	49.9419	102.74098
3		Худагт	49.94222	102.76881
4		Шар хөндийн бага нуур	49.4906	102.7868
5		Ар бүлгийн адаг	49.92802	102.7868
6		Заан уулын ар	49.90812	102.78845
7		Бага нуур	49.90501	102.73917
8		Босгын нуур	49.90369	102.73462
9		Моломын гүүр	49.90817	102.66161
10	5.Харгал нуур	Бухат	49.90125	102.64158
11		Худагт	49.8982	102.61813
12		Чит	49.88847	102.60458
13		Бөө	49.88591	102.60229
14		Ямаат	49.8936	102.58253
15		Аймгийн овоо	49.92051	102.6629
1	6.Цэгээн нуур	Босгын үзүүр	49.0853	101.86927
2		Мандал толгой	49.09126	101.87563
3		Мандал	49.10366	101.87895
4		Тахилгын үзүүр	49.11821	101.87551
5		Бөөргийн тойром	49.13559	101.84273
7		Цэгээний ар	49.09719	101.86283

8		Нуурын хажуу	49.09516	101.85178
10		Нуурын баруун	49.08951	101.83407
8. Завхан аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	50.Баян нуур	Гашуун	48.481306	28.8918
2		Намгийн мухар	48.454833	27.30346
3		Хунт	48.460611	27.650128
4		Ембүү намаг	48.336167	20.183427
5		Хоолой	48.445056	26.71679
6		Сантын булан	48.493111	29.600137
7		Хонхор мараа	48.497306	29.851805
8		Мааньтын булан	48.487778	29.280135
9		Шавагт булан	48.465444	27.940129
10		Хун шарын үзүүр	48.469444	28.18013
11		Даваа булан	48.462139	27.741795
12	51.Холбоо	Холбоогийн урьд хоолой	48.5655	33.94349
13		Холбоогийн дунд хоолой	48.561722	33.716823
14		Холбоогийн хойд зах	48.58875	35.338497
15		Холбоогийн шанаа	48.58875	35.338497
16	52.Айраг	Айраг1	49.008944	0.5502803
17		Айраг2	49.018833	1.1436163
18		Айраг3	49.008833	0.5436136
19	53.Цэгээн нуур	Цэгээн1	48.763083	45.798545
20		Цэгээн2	48.732694	43.975204
21		Цэгээн3	48.878556	52.726911
22	54.Завхан гол, Бага нуур	Голын бэлчир	48.3075	18.463419
23		Гүүр	48.296361	17.795082
24		Чоно хараайх гол	48.294944	17.710082
25		Завхан гол өндөр эрэг	48.266842	16.023907
26		Завхан гол нуга	48.237667	14.273399
27		Хар ус хойт	48.209972	12.611725
28		Хомын голын урьд	48.104028	6.2550289
29		Бага нуур баруун	47.761917	45.728267
30		Нуурын ар	47.758278	45.509933
31		Бага нуур зүүн	47.744639	44.691596
32	55.Хаг нуур	Баруун үзүүр	48.0575	3.4633493
33		Амралтын ар	48.069778	4.2000194
34		Авгашны ар	48.083028	4.9950231
35		Авгааш овоо	48.069306	4.1716859
36	56.Хүнгүйн хар	Хүзүүвч	48.409889	24.606781
37		Дааган дэл	48.421306	25.291784
38		Элст хошуу гол	48.443583	26.628457
39		Зээзий	48.431444	25.90012

40		Оломын толгой	48.37775	22.678438
41		Нуурын эхний овоо	48.343528	20.625095
42		Овоон булан	48.327167	19.643424
43		Үзүүр	48.329028	19.755091
44		Намаржаа	48.319861	19.205089
45		Дөрвөлжин	48.322417	19.358423
46		Зэгэст нуур	48.333531	20.025259
47	57. Тэлмэн нуур	Хоолойн голын адаг	48.837278	50.250233
48		Баруун дэнж	48.871639	52.311909
57		Тэлмэн нуур5	48.784083	47.058551
59		Элст үзүүр	48.784083	47.058551
61	58.Бүст нуур	Овооны шил	48.108889	6.5466969
62		Ар шивэртэй	49.011528	0.705281
63		Нарийн шанаа	49.028333	1.713619
64		Тавьтын хунх	49.072417	4.3586312
65		Улаан нуур	49.089111	5.3603025
66		Улаан нуур	49.152222	9.1469867
67		Цэцэг нуур	49.061389	3.6969615
68		Сантын ар	0	0
69		Бага мод толгой	48.993222	59.606943
70		Бүст ар	49.154028	9.2553206
71		Нуурын хойд ар	49.158083	9.498655
72		Нуурын хойд үзүүр	49.153417	9.2186537
73		Авгааш	49.152389	9.1569868
75		Тойруугийн хажуу	49.119194	7.1653109
76		Овооны үзүүр	49.139333	8.3736498
77	59. Ойгон нуур	Хөдөө нуур	0	0
78		Олгой нуур	49.705833	42.363807
79		Ногоон нуур	47.929	55.753314
80		Ойгоны шанаа овоо	50.376111	82.58066
81		Шанааны хар чулуу	49.14525	8.7286515
82		Ойгоны мухар	49.139056	8.3569831
83		Шорвогийн босго	49.157917	9.488655
84		Ойгоны хойд шанаа	0	0
85		Харганы голын адаг	49.169083	10.158658
86		Ойгоны зүүн булан	49.226861	13.625341
87		Могойн адаг	49.141472	8.5019837
88		Гүүрний ам	49.072361	4.3552979
89		Бөөргөний зэгст нуур	49.072361	4.3552979
90		Өндөр бөөргийн нуур	49.072361	4.3552979
91		Хунт нуур	49.119194	7.1653109
9. Архангай аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг

1	60.Тэрхийн Цагаан нуур	Элсэн хошуу	48.233803	100.35012
2		Тахил толгой	48.251542	100.25089
3		Өлийн ам	48.216689	100.10025
4		Даваатын гүвээ	48.184889	100.0354
5		Ноотын зүүн	48.116997	99.867589
6		Том ноот баруун	48.085911	99.785725
7		Хөдөө нуурын хөх толгой	48.234	99.835611
8		Хөдөө нуурын толгойн ар	48.218931	99.868417
9		Магжааны хоолой	48.283403	99.918497
10		Овоот	48.233722	100.01789
11		Олом толгой	48.268408	99.985603
12		Шанаатын ам	48.3027	100.13482
13		Нарийны ам	48.318978	100.16757
14		Нарийны доод үзүүр	48.284031	100.21878
15	61.Өгий нуур	Алаг толгой	48.301006	100.33535
16		Элст тохой	48.285753	103.18588
17		Цагаан овоо	48.301528	103.21897
18		Хойд мэргэн шанаа	48.3005	103.26911
19		Шар тохой	48.3172	103.30066
20		Баяртын овоо	48.469083	103.35091
21		Багануур	48.267564	103.35085
22		Сайдын овоо	48.251689	103.335
23		Урд мэргэн шанаа	48.250475	103.28393
24		Дархан тохой	48.267139	103.23426
25		Аминнуур	48.251339	103.08461
26	62.Дойт нуур	1-р цэг	47.952156	102.88385
27		2-р цэг	47.934606	102.86877
28		3-р цэг		
10.Сүхбаатар аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	63.Ганга нуур	Хөдөө 1	45.311861	114.32417
2		Хөдөө 2	45.521167	114.67714
3		Зэгст нуур	45.3375	114.68839
4		Баруун холбоо 1	45.420806	114.17769
5		Баруун холбоо 2	45.4125	114.19072
6		Баруун холбоо 3	45.420806	114.17769
7		Зүүн холбоо 1	45.419389	114.21911
8		Зүүн холбоо 2	45.412611	114.24886
9		Зүүн холбоо 3	45.398389	114.24678
10		Баруун холбоо 4	45.407194	114.22047
11		Дугариг нуур	45.434556	114.09714
12		Ганга нуур 1	45.452194	114.67153
13		Ганга нуур 2	45.452917	114.65614

14		Сүмт нуур	45.368306	114.50572
15		Эрдэнэ нуур	45.356806	114.61003
16		Хошмог нуур	45.366778	114.06375
17		Дуут нуур 1	45.522111	114.35031
18		Дуут нуур 2	45.306972	113.80711
11. Хэнтий аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	64.Хүйтэний хөндийн	Бага цэгээн	4811282	11019032
2		Их цэгээн	4812421	11022092
3		Хүйтний эх	4816030	11044959
4		Их Цэгээн2	4812595	11023218
5		Хөх дов 5	4818579	11052245
6		Хөх дов 4	4819030	11054011
7		Хөх дов 3	4818950	11053973
8		Хөх дов 2	4816180	11046147
9		Хөх дов 1	4818810	11054705
10		Өлзийн ар	4818809	11055486
11	65.Хулст	Хулст нуур 1	4818533	11022124
12	66.Баянбүрд	Дуут нуур	4817564	11022039
13	67.Баянгол, Баян	Өвөр бүрд 1	4819333	11024163
14		Өвөр бүрд 2	4818138	11023484
15	68.Цагаан	Булангийн нуур 1	4827599	11019184
16		Булангийн нуур 2	4817195	11049314
17	69.Булан нуур	Хажуу нуур	4827290	11018494
18		Биндэр нуур 1	4822467	11017474
19	70.Биндэр нуур	Биндэр цагаан нуур 1	4835407	11036321
20	71.Манхаадай нуур	Манхаадай-1	4836850	11048164
21		Манхаадай-2	4837258	11047810
22	72.Гурван нуур	Дунд нуур 1	4901560	11139172
23		Дэлүүн нуур 1	4902173	11139717
24	73.Хярхан цагаан	Хярхан нуур 1	4909215	11106451
25		Хярхан нуур 2	4909142	11105869
26		Жижиг хярхан	4909099	11106472
27		Сөөгтийн хөвөөний нуур	4907329	11104371
12. Дорнод аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	1.Буйр нуур	Буйр1	47.935233	118.06738
2		Буйр2	47.883133	117.93364
3		Буйр3	47.914139	117.88433
4		Буйр4	47.904511	117.85752
5		Буйр5	47.867442	117.8885
6		Буйр6	47.793703	117.86968
7		Буйр7	47.751978	117.82041

8		Буйр8	47.718681	117.76723
9		Буйр9	47.679753	117.6833
10		Буйр10	47.654519	117.6445
11		Буйр11	47.640497	117.57869
12		Буйр12	47.614178	117.58855
13		Буйр13	47.655083	117.5761
14		Буйр14	47.683592	117.60141
15		Буйр15	47.694681	117.54055
16		Буйр16	47.710708	117.54932
17		Буйр17	47.752025	117.51348
18	2.Ташгайн 5 нуур	Ташгай1	47.33811	118.51291
19		Ташгай2	47.341903	118.4844
20		Ташгай3	47.354111	118.48867
21		Ташгай4	47.358461	118.50464
22		Ташгай5	47.363222	118.49234
23		Ташгай6	47.375839	118.48796
24		Ташгай7	47.381942	118.48724
25		Ташгай8	47.389233	118.48696
26		Ташгай9	47.391881	118.47408
27		Ташгай10	47.382561	118.45874
28		Ташгай11	47.386122	118.4195
29		Ташгай12	47.381986	118.41099
30		Ташгай13	47.368672	118.43871
31		Ташгай14	47.358933	118.44128
32		Ташгай15	47.368781	118.45439
33	3.Баянбүрд	Баянбүрдийн зүүн нуур	47.2378	118.121
34		Баянбүрдийн урд	47.2293	118.061
35		Баянбүрдийн баруун	47.2401	118.035
36		Баянбүрдийн хойд	47.251	118.059
37	4.Хунт	Хунт нуур	47.1776	117.941
38	5. Шаамарын	Шаамарын нуур	47.3105	118.177
39	6. Эрвээхэй	Эрвээхэй нуур1	48.37273	113.22995
40		Эрвээхэй нуур2	48.369086	113.21695
41		Эрвээхэй нуур3	48.376228	113.19753
42		Эрвээхэй нуур4	48.381717	113.21363
43		Эрвээхэй нуур5	48.390758	113.19796
44	7.Галуут нуур	Галуут нуур1	48.401117	113.30655
45		Галуут нуур2	48.412133	113.2565
46		Галуут нуур3	48.414811	113.22815
47		Галуут нуур4	48.429297	113.22978
48		Галуут нуур5	48.429	113.2554
49	8.Гүн цэнгэлэгийн нуур	Цэнгэлэгийн1	48.440256	113.22304
50		Цэнгэлэгийн2	48.448861	113.21045

51		Цэнгэлэгийн3	48.459589	113.20651
52		Цэнгэлэгийн4	48.452775	113.1918
53		Цэнгэлэгийн5	48.441814	113.20504
54	9.Шуут	Гүн цэнгэлэгийн нуур	48.472408	113.16196
55		Гүн цэнгэлэгийн нуур	48.474125	113.1468
58	10.Хотонт нуур	Хотонт нуур 1	48.12186	113.76093
59		Хотонт нуур 2	48.09222	113.75264
60		Хотонт нуур 3	48.12418	113.77558
61		Хотонт нуур 4	48.1123	113.80364
62		хонхор	48.32811	113.60527
63		зүүн	48.10629	113.82079
64	11.Хулст	Хулстай1	48.15406	113.62561
65		Хулстай2	48.16088	113.6231
66		Хулстай3	48.15504	113.61597
67	12.Жавхлантын	Жавхлант	48.4688	113.42472
68	13.Чандманы	Чандмань	48.4688	113.42472
69	14.Давсан цагаан	Давсан цагаан1	49.636194	114.68068
70		Давсан цагаан2	49.646194	114.68775
71	15.Хайчин цагаан	Хайчин цагаан1	49.666903	114.68522
72		Хайчин цагаан2	49.678494	114.70698
73		Хайчин цагаан3	49.693678	114.70764
74		Хайчин цагаан4	49.686733	114.69966
75		Хайчин цагаан5	49.692797	114.66305
76	16.Дэлгэр цагаан	Дэлгэр цагаан1	49.705625	114.59197
77		Дэлгэр цагаан2	49.728319	114.59189
78		Дэлгэр цагаан3	49.715753	114.55633
79	17.Хорин цагаан	Хорин цагаан1	49.671628	114.58839
80		Хорин цагаан2	49.673272	114.6116
81		Хорин цагаан3	49.664022	114.62983
82		Хорин цагаан4	49.649414	114.61475
83		Хорин цагаан5	49.657544	114.59037
84	18.Чух нуур	Ар нуур	49.530925	114.44387
85		Дөрөө нуур	49.534006	114.51067
86		Улаан нуур	49.521175	114.58457
87		Чух1	49.525703	114.65322
88		Чух2	49.535606	114.65403
89		Чух3	49.540503	114.66864
90		Чух4	49.530975	114.67623
91		Үхэрт	49.452094	114.51384
92		Дунгийн цагаан нуур	49.466008	114.46336
93		Дунгийн цагаан нуур	49.478839	114.48235
94	19.Хөх нуур	Хөх нуур1	49.570989	115.62989
95		Хөх нуур2	49.550478	115.64087

96		Хөх нуур3	49.517108	115.62801
97		Хөх нуур4	49.487181	115.66357
98		Хөх нуур5	49.464389	115.63426
99		Хөх нуур6	49.460942	115.5827
107	20.Дөрөө	Дөрөө	49.693831	115.48348
108		Дөрөө	49.668231	115.44325
109	21.Галуут	Галуут 1	49.742706	115.28609
110		Галуут2	49.723167	115.26386
111		Галуут 3	49.76215	115.26349
112		Галуут4	49.777008	115.26256
113	22.Бүс нуур	Бүс нуур 1	49.730844	115.15875
114		Бүс нуур 2	49.743786	115.14826
115		Бүс нуур3	49.746581	115.16234
116		Бүс нуур 4	49.735	115.1736
117	23.Тари нуур	Тари нуур 1	49.913206	115.4678
118		Тари нуур2	49.917203	115.36343
119		Тари нуур3	49.900322	115.54187
120		Дэлгэр булаг	49.84	115.53336
121	24.Шинэ булаг	Шинэ булаг 1	49.814689	115.16155
122		Шинэ булаг 2	49.827658	115.17471
123	25.Хүнхэр	Хонхор-1	49.841336	115.79128
124		Хонхор-2	49.847531	115.80282
125	26.Ангирт	Ангирт	49.865833	115.08393
126	27.Тээлийн цагаан	Тээлийн цагаан нуур	49.722003	115.83907
127	28.Түргэн цагаан	Түргэн1	49.23742	113.15643
128		Түргэн2	49.24431	113.14298
129		Түргэн3	49.24752	113.15638
130		Түргэн цагаан баруун	49.24752	113.15638
131	29.Улаанхадны	Улаан хад1	49.24369	113.25875
132		Улаан хад2	49.24342	113.25936
133	30.Хайрхан	Хайрхан нуур	49.2176	113.35325

13. Төв аймаг, Багануур

№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	1. Бага гүн	Бага гүн	47.77417	108.3914
2	2. Их гүн	Их гүн	47.75861	108.3908
3	3. Аягын нуур	Аягын нуур	47.75778	108.3914
4	4. Дэлбэрхий	Дэлбэрхий	47.77417	108.3444
5	5. Бөөрөлжүүт	Бөөрөлжүүт	47.04917	108.9264
6	6. Цагаан нуур	Цагаан нуур	47.12528	108.3914

14. Өвөрхангай аймаг

№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	Сангийн далай	Сангийн далай	46.7925	103.3388
2	Олгой нуур	Олгой нуур	45.6148	101.7092

3	Хөх бүрд нуур	Хөх бүрд нуур	45.5309	101.7530
4	Найман нуур	Найман нуур	46.526401	101.818102
5	Хаяа нуур	Хаяа нуур	45.3555	102.9361
15. Өмнөговь аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	Далан булаг	Далан булаг	43.571131	104.436134
2	Төхөм	Төхөм	43.570301	103.175637
3	Хадат	Хадат	43.571131	104.436134
16. Дундговь аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
	Сүм хөх бүрд	Сүм хөх бүрд	46.300168	105.671906
	Цэгээн нуур	Цэгээн нуур	45.988365	104.924573
	Хув нуур	Хув нуур	45.9583	105.9393
17. Сэлэнгэ аймаг				
№	Нуурын нэр	Цэгийн нэр	Өргөрөг	Уртраг
	Гүннуур	Гүннуур	50.263889	106.619809
	Цагааннуур	Цагааннуур	49.968394	105.362381
	Гялааннуур	Гялааннуур	49.635900	106.047330

Хавсралт 6 Тэжээвэр шувуутай айл өрх, албан байгууллагаас авах үнэлгээний хуудас

Үнэлгээ хийсэн огноо, хүн	202.. оны ..... сарын ..... Өдрийн .....цаг.....мин..... Судалгаа авсан хүн.....
Шувууны байрны мэдээлэл	Гэрийн хаяг:..... ..... Шувууны төрөл: ☐ Тахиа .....тоо, ☐ Галуу.....тоо, ☐ Нугас..... тоо, ☐ Гургуул..... тоо, ☐ Бөднө.....тоо..... ☐ Бусад.....тоо Шувууны орчин нөхцөл: ☐ Зориулалтын шувууны байртай ☐ гэрт байдаг ☐ Хашаан дотор задгай байдаг ☐ Хашаан дотор задгай байдаг, хашаанаас гадагш гардаггүй ☐ Хашаан дотор задгай байдаг, хашаанаас гадагш гардаг ☐ Бусад..... Хэн хооллодог вэ? ☐ Хүн бүр ☐ Гэрийн эзэгтэй ☐ Гэрийн эзэн ☐ бусад ☐ ..... Шувууны үүрийг хэн цэвэрлэдэг вэ? ☐ Хүн бүр ☐ Гэрийн эзэгтэй ☐ Гэрийн эзэн ☐ бусад ☐ ..... Шувууны томуу болон бусад өвчнөөс өөрийгөө болон шувуудыг хамгаалах мэдэгдэхүүнтэй? ☐ Тийм. ☐ Үгүй ☐ Тийм бол оноогоор?..... Халдваргүйжүүлэлт тогтмол хийдэг? ☐ Тийм. ☐ Үгүй ☐ Тийм бол хугацаа?..... Нуур болон голд ойр байдаг? ☐ Тийм. ☐ Үгүй ☐ Тийм бол зай?..... Шувуунд халдварын ямар нэг шинж илэрч байсан эсэх? ☐ Ханиах ☐ Өндөглөлт цөөрөх ☐ Үгүй ☐ Бусад..... Вакцинд хамрагдаж байсан? ☐ Тийм. ☐ Үгүй

Хавсралт 7 Шувуунаас цуглуулсан дээжний бүртгэл

№	Он, сар, өдөр	Аймаг	Сум	Газрын нэр, (GPS)	Дээж авсан хүний нэр	Шувууны		Дээжний төрөл								Сангас №	Гадны шимэгч
						Зүйлийн нэр	Ү-Үхсэн Э-Эрүүл Ө-Өвчтэй	Шингээсэн цус	Сүв	Хөөмий	Тархи	Уушиг	Элэг	Дэлүү			
1																	
2																	
3																	
4																	
5																	
6																	
7																	

Хавсралт 8 Яаралтай мэдээлэх хуудас (Олон улсад болон бусад мэргэжлийн байгууллагад)

Type of report <i>Мэдээний төрөл</i>	☐ Immediate notification <i>Яаралтай буюу урьдчилсан тайлан</i> ☐ Final report Эцсийн тайлан	
Country <i>Улс орон</i>		
Disease <i>Халдвар</i>	☐ Known pathogenic agent <i>Бүртгээгдэж байсан</i> ☐ Previously unrecognised pathogenic disease <i>Шинэ төрлийн</i>	
Serotype/genotype/sub type дэд хэв шинж		
Reason for immediate notification. <i>Мэдээлэх хуудас өгсөн шалтгаан</i>	☐ First occurrence in the country Тухайн улсын анхны тохиолдол ☐ Recurrence <i>Давтан бүртгээгдсэн</i> ☐ Unusual host species <i>Түгээмэл бус дамжуулагч</i>	Date of last occurrence. <i>Огноо:</i>
Source of the event or origin of the infection. Халдварын эх уурхай	☐ Unknown or inconclusive <i>/Тодорхойгүй</i> ☐ Animals in transit <i>/ Амьтдын нүүдэл</i> ☐ Airborne sprea <i>/ Агаар дуслын замаар</i> ☐ Vectors <i>/ Дамжуулагч амьтад</i> ☐ Contact with wild species <i>/ Зэрлэг амьтдын амьдрах орчин давхцсан</i> ☐ Grazing/watering points <i>/ Бэлчээр, уст цэг</i> ☐ Other <i>/ Бусад</i>	
Control measures at event level / <i>Авсан арга хэмжээ</i>	Тэжээвэр шувууд	Зэрлэг шувууд
Ante and post-mortem inspections/ <i>Задлан хийгдсэн</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Control of vectors / <i>Дамжуулагч амьтдын хяналт</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Control of wildlife reservoirs / <i>Үндсэн тээгч амьтдын хяналт</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Disinfection / <i>Халдваргүйжүүлэлт</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Movement control inside the country / <i>Замын хөдөлгөөний зохицуулалт</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ

Official disposal of carcasses, by-products and waste / <i>Халдвартай хог хаягдал, сэг зэмийг устгах</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Quarantine / <i>Хөл хорих</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Screening / <i>Тандалт</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Slaughter / <i>Устгал</i>	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ	☐ Тийм ☐ Үгүй ☐ Хийгдэнэ
Outbreak details / Тохиолдолын мэдээлэл	Outbreak / Тохиолдол 1	Outbreak / Тохиолдол 2
Date of start of the outbreak / <i>Халдвар бүртгэгдсэн эхэлсэн өдөр</i>	.....	.....
Location / Байршил	.....	.....
Latitude / Уртраг	.....	.....
Longitude / Өргөрөг	.....	.....
Epidemiological unit / Эпидимологийн нэгж		
Domestic / Тэжээвэр шувууд	Species / Зүйл	.....
	If birds, poultry/nonpoultry / Тахианы аж ахуй эсэх	.....
Wild / Зэрлэг шувууд	Family name / Овгийн нэр	.....
	Latin name/ Шинжлэх ухааны нэр	.....
	Common name / Үндсэн нэр	.....
	Wildlife type / Амьдралын хэлбэр	.....
Number of animals / Шувуудын тоо	Susceptible / Өртөх магадлалтай	.....
	Cases / Өртсөн шувуудын тоо	.....
	Deaths / Үхсэн	.....
	Killed and disposed of / Устгасан	.....
	Slaughtered / Нядалсан	.....
	Vaccinated / Вакцинд хамруулсан	.....
Test name / Шинжилгээний нэр		

Хавсралт 9 Шувуудын дунд бүртгэгддэг өвчлөл болон зүй бус хорогдол түүний илрэх шинж тэмдэг

№	Тохиолдож болох шувууны өвчлөл	Илрэх шинж тэмдэг, өвөрмөц зан төрх	Орчин нөхцөл, Аюулгүй зэргийн ангилал	Оношлуур, хүн өвчлөх эсэх
1	Өндөр хүчдэл мөргөх, тогонд цохиулах	Механик гэмтэл	Өндөр хүчдэлийн шугамын дагуу тохиолдоно	-
2	Шилэн барилга мөргөх	Механик гэмтэл	Мод бут бүхий шилэн барилгын дэргэд	-
3	Хламидиоз	Бактериар үүсгэгддэг. амьсгалын замаар халдвар дамжина. Шувуудад гүйлгэх, ханиадны шинж тэмдэг илэрнэ.	Ихэвчлэн тагтаа өвчлөх ба дээврийн хөндийг цэвэрлэхдээ амны хаалт зүүсэн байна.	?
4	Ботулизм /C/	<i>Clostridium botulinum</i> Бактериар үүсгэгддэг. Бохирдсон орчноос халдвар авна. Өвчилсөн, үхсэн шувууд нэг дор хөдөлгөөний чадвараа алдсан байдалтай таарна.	Усны түвшин багассан. Бохирдол их.	pH, Давсжилт, Температур энэхүү вирусн идэвхижилтэнд шууд нөлөөлнө. ELISA
5	Шувууны томуу	Хүнд ханиадны бүх шинж тэмдэг илрэнэ. Тэжээвэр шувуунд ханиадны шинж тэмдэгээс гадна өндөгний тоо цөөрөх, хоол тэжээлд муу болно. Зэрлэг шувуудад шинж тэмдэг бага илрэх ба 1-2 хоногт мэдрэлийн саатал үүсгэж үхэлд хорогдол ихэсдэг.	Ихэвчлэн усны шувууд /нугас, галууны төрөл/ үндсэн дамжуулагч болдог ба шувууны аж ахуйд ойр ажилладаг хүн болон бусад тэжээвэр амьтад өртдөг. 2-р бүлэг	Түргэвчилсэн тест, Вирус илрүүлэх шинжилгээг цус наалдуулах урвал (ЦНУ)-аар хийж, вирусн таньцыг тогтооно. ЦНУ-аар эерэг дүнтэй дээжинд томуугийн А вирус ялгаварлан оношлох зорилгоор бодит хугацааны полимеразын гинжин урвал (BoХПГУ)-ийг явуулна.
6	Шувууны холер	<i>Pasteurella multocida</i> бактераар үүсгэгддэг. шувуудад ногоон, улаан, шар, эсвэл цустай гүйлгэх,	Усан орчны гадаргуу, сэг зэм, сангас зэрэгт удаан хугацаанд	Задлан шинжилгээгээр зүрхэнд цус хурсан, элгэнд жижиг цагаан шар толбо таарна. Лабораторид Сорьцийг бэлтгэх-ДНХ ялгах-ПГУ тавих-электрофорез гүйлгэх

		амьсгалахад хүндрэлтэй байгаа байдал харагдана.	хадгалагдана. 3-р бүлэг	
7	Салмонелл /Salmonellosis/	Тодорхой шинж тэмдэг илэрдэггүй.	Бохирдсон гадаргуу. Ихэвчлэх тэжээвэр шувууны аж ахуйд тохиолдоно	Улаан хоолойг шалгаж үзэх ба шар толбо харагдаж болно.
8	Avian Pox	Вирусээр үүсгэгддэг. эмнэлзүйн гол шинж тэмдэг нь шувууны өдгүй хэсгийн арьсан дээр үлд маягийн ургацаг гарна.	Ихэвчлэн шумуул, шувууны хачиг, бүүрэгээр дамждаг.	PCR
9	Ньюкастл өвчин	Рана-тухо вирусээр үүсгэгддэг. Ханиадны шинж тэмдэг илрэх ба заримдаа шувууд нэг далавчаар дэвэж урагшидаг.	Дулаан чийглэг орчинд удаан хугацаанд гадаад орчинд халварлах чадвараа хадгална.	Эд эрхтэнээс гадна цусны дээж авах шаардлагатай.
10	Баруун Нил вирус	Шумуул, махчин шувуудаар дамждаг. Мэдрэлийн саатал үүсгэдэг.		Түргэвчилсэн тест, RT PCR